

Retorika feminističkih govora

Brkić, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:604798>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i pedagogije

Matea Brkić

Retorika feminističkih govora

Diplomski rad

Doc.dr.sc. Ružica Pšihistal

Osijek, 2011.

Sadržaj

Sažetak

1. Uvod.....	1
2. Definicija feminizma.....	2
3. Povijest feminizma.....	2
3.1. Početak borbe za prava žena – feminizam prvog vala.....	3
3.2. Borba sufražetkinja.....	5
3.3. Uloga žena u ratovima.....	7
3.4. Obnova feminizma – feminizam drugog vala.....	9
3.5. Feminizam trećeg vala.....	12
4. Ideje feminizma i Kultura smrti?.....	12
4.1. Simone de Beauvoir.....	13
4.2. Elisabeth Badinter.....	14
4.3. Helen Gurley Brown.....	15
4.4. Margaret Mead.....	15
4.5. Margaret Sanger.....	16
5. Feminizam u Hrvatskoj.....	18
5.1. Prvi ženski list u Hrvatskoj.....	21
6. Retorika govora poznatih feministica.....	22
6.1. Betty Friedan, <i>Žensko građansko pravo</i>	23
6.2. Margaret Sanger, <i>Žena i budućnost</i>	27
6.3. Lisa Bendall, <i>Anarhizam i feminizam</i>	31
6.4. Audre Lorde, <i>Što smo naučile iz šezdesetih</i>	35
6.5. Hillary Rodham Clinton, <i>Ženska prava su ljudska prava</i>	39
7. Zaključak.....	44
8. Popis literature.....	45

Sažetak

Tema ovog diplomskog rada je Retorika feminističkih govora. Rad se prema sadržaju može podijeliti na dva osnovna dijela. Prvi dio se bavi samom definicijom feminizma, njegovom poviješću i razvojem, počevši od same pojave riječi feminizam, preko prvog i drugog pa sve do trećeg vala, koji prema nekim teoretičarima traje i danas. Osim toga, u njemu su prikazane žene, njihove borbe za jednakost i za pravo glasa sve od 17. stoljeća pa do danas, u svijetu, ali i u Hrvatskoj.

Drugi se dio rada bavi obradom feminističkih govora - govor Betty Friedan, Margaret Sanger, Lise Bendall, Audre Lorde i Hillary Rodham Clinton (koja nije bila feministica u pravom smislu te riječi, ali se borila za ženska prava).

Cilj rada bio je, uz prikaz razvoja feminizma i položaja žena kroz povijest, obraditi feminističke govore, tj. strukturu govora. Govori su obrađeni na način da je u svakom, od njih pet, prikazana glavna teza govora, govorna vrsta, kompozicijski i stilski plan, u kojem su govori obrađivani kroz retoričke figure (trope, figure misli, figure riječi i sintaktičke figure). Osim toga, cilj je bio, kroz različite figure, prikazati što su feministice sa svojim govorom tražile, što su htjele postići, tj. što je karakteristično za njihove govore i na koji način su pridobivale publiku.

Ključne riječi: feminizam, borba, žensko pravo, govor, retoričke figure

1. Uvod

Kao što sam već navela tema ovog rada je *Retorika feminističkih govora*. Iz samog naslova diplomskog rada vidljivo je da je zadatak bio obraditi feminističke govore i njihovu retoriku. No, prije toga, bilo je potrebno objasniti što je to feminizam i kako se on razvijao, od kad do kad je taj pokret trajao te tko su mu predstavnice.

Tako je rad i podijeljen, prema sadržaju, na dva osnovna dijela. Prvi dio počinje samom definicijom feminizma jer je ona potrebna kako bi se cijeli rad lakše pratio. Dalje, slijedi poglavlje pod nazivom povijest feminizma, u kojem je objašnjena cijela povijest toga pokreta. U prvom potpoglavlju riječ je o feminizmu u samom njegovom početku, dakle u 18. stoljeću, u razdoblju prosvjetiteljstva, a kasnije se nastavlja s feminizmom prvog vala u kojem je objašnjena Francuska revolucija (jer se tada prvi put pojavljuje ideja da žene istupe iz svoje obitelji u javnost) i položaj žena u 19. stoljeću. Nadalje slijedi potpoglavlje o borbi sufražetkinja (borba žena u Velikoj Britaniji, predvođenih ženskim idealom obitelji Pankhurst, koje su se borile za žensko pravo glasa. Njihova borba simbolički označava kraj 19. stoljeća.), o ulozi žena u ratovima, o feminizmu drugog vala (riječ je o obnovi ženskog pokreta u drugoj polovici 19. stoljeća, a označava ga organizacija masovnog pokreta, pojava ženskih časopisa, edukacija, žena itd.) i o feminizmu trećeg vala, o kojemu se još uvijek raspravlja postoji li ili ne.

Dalje, slijedi poglavlje o arhitektima Kulture smrti, u kojem je objašnjeno značenje Kulture smrti, značenje Kulture života te su navedene feministice i njihovi stavovi, prema kojima se postavlja pitanje jesu li i one predstavnice navedene kulture.

Zadnja poglavlja prvog dijela govore o feminizmu u Hrvatskoj (kako se razvijao, koje su mu predstavnice, koje su poznate feminističke grupe) i o prvom ženskom listu u Hrvatskoj pod nazivom *Domaće ognjište*.

U drugom dijelu rada obrađeni su govori, govori pet žena koje su se zalagale za ženska prava i za bolje društvo (Betty Friedan, Margaret Sanger, Lise Bendall, Audre Lorde i Hillary Rodham Clinton). Govori su obrađeni tako da je u njima prikazana glavna teza govora, govorna vrsta, kompozicijski i stilski plan.

2. Definicija feminizma

Feminizam je opći pojam za politički, društveni i filozofski pokret koji kritizira i suprotstavlja se nejednakosti između žena i muškaraca te za žene traži jednaka prava i isti status kakav imaju i muškarci, kao i slobodu da same odlučuju o svojoj karijeri i o uređenju svog života.

Iako se riječ „feminizam“ javila tek krajem 19. stoljeća, feministička svijest, svijest o neravnopravnom položaju žena u društvu, stara je koliko i samo patrijarhalno društvo. *Patrijarhat se definira kao automatska premoć muškaraca nad ženama.*¹

Iako se žene u povijesti nisu mogle oglasiti jer su ih ušutkavali muški glasovi, njihov se glas i položaj očitovao već u pričama iz antike. Elektra, Antigona, Medeja, Helena predstavljaju galeriju tragičnih junakinja koje su bile lišene prava da same odlučuju o svojom životu i svojoj sudbini. Nakon pojave njihovih priča, na zapadu se počelo postavljati pitanje „ženskih prava“. Mary Wollstonecraft je već tada objavila svoju knjigu *Obrana ženskih prava* (1792.) koja predstavlja početak feminističkog diskursa.

*Ponašanje i vladanje žena zapravo vrlo jasno pokazuju da njihovi umovi nisu posve zdravi, jer su, poput cvjetova zasađenih na prebogatu tlu, njihova snaga i korisnost žrtvovani ljepoti...Jedan uzrok tomu jalovu cvjetanju pripisujem pogrešnom sustavu izobrazbe...*²

3. Povijest feminizma

Sve je počelo riječima jedne engleske prostitutke:

Samo se sa muškarcima i jedino s muškarcima moramo hvatati u koštac! Najpre sam zgrešila što sam htela da zadovoljim jednog muškarca, da bih se potom vukla od jednog do drugog. U policiji nas muškarci drže u šaci. Muškarci nas pregledaju, dodiruju nas rukama, leče i odbacuju. U bolnici nam opet muškarac čita molitve i Bibliju. Vode nas sudijama koji su

¹ *Pojmovnik ženske terminologije*. Priredile: Damjanović, S., Džaja Vrban, N., Tarbuk Pupovac, B., Ženska infoteka, Zagreb, 2000.; str. 58.

² Wollstonecraft, M., *Obrana ženskih prava*. Ženska infoteka, Zagreb, 1999.; str. 5.

*također muškarci...A ovaj zakon koji me čini izgređnicom donela je Skupština u kojoj nema drugih do muškaraca.*³

Prije nego se vratimo u viktorijansko doba, u kojem se čuo glas ove bezimene žene, u doba kad je donesen Dekret o zaraznim bolestima koji je doveo do dugotrajne borbe sufražetkinja, treba se podsjetiti vremena revolucija. U 18. stoljeću prosvjetiteljska reforma javnog mijenja sve više uzima maha, u Europi se počinju formirati nacionalne države, gradovi se povećavaju zbog sve brojnijih migracija, raznovrsna otkrića se neprestano umnožavaju – napravljen je prvi klavir, bicikl, podmornice, baterije.

Dvije revolucije, američka i francuska, sasvim su promijenile povijest i njezin tijek zapadnog svijeta, ali i svijeta uopće.

Iako je osamnaesto stoljeće radoblje kada prosvjetiteljstvo, kojemu je osnovna ideja razum, potiče narod u smislu da se priziva toj ideji, i dalje je dominacija muškaraca nad ženama ostala nepoljuljana. Ta spolna razlika je objašnjenje na sva pitanja zašto ženama nije mjesto u javnosti - u politici, zakonodavstvu, obrazovnim, kulturnim i vjerskim ustanovama. Na osnovi tih spolnih razlika i njihovih tumačenja, Švicarke nisu imale pravo glasa do 1971. godine, žene širom Europe nisu mogle biti svjedokinje pri potpisivanju dokumenata. Francuskinje nisu imale pravo nad svojom vlastitom djecom sve do 1907. godine, dok je francuski zakon propisivao različite obrazovne sustave za dječake i djevojčice sve do 1925. Prije Drugog svjetskog rata mnoge žene Europe nisu smjele raditi, odlaziti na liječnički pregled, upisati fakultet, otvoriti račun u banci, izvaditi putovnicu ili vozačku dozvolu bez muževlje dozvole. Ako se i dogodio slučaj da se spominje žena, tj. da ju je javnost prepoznala kao subjekt, uvijek se radilo o udanoj ženi, čiji je suprug bijeli, heteroseksualni muškarac, pripadnik srednje klase.

3.1. Početak borbe za prava žena – feminizam prvog vala

Feminizam se javlja u vrijeme kad se sve stvari mijenjaju, sve osim položaja žena. Usprkos tome što su 5. listopada 1789. godine žene prve krenule prema Versaillesu, započevši tako Francusku revoluciju, nisu dobile status građanina, pa tako ni status čovjeka, kako ga je definirala *Deklaracija o pravima čovjeka i građanina* koja je donesena 26. kolovoza iste godine.

³ *Kategorički feminizam*. Uredile: Čakardić, A., Jelušić, A., Majić, D., Rastković, T., Centar za ženske studije, Zagreb, 2007.; str.112.

Francuska feministkinja Olympe de Gouges upravo je zbog toga napisala *Deklaraciju o pravima žene i građanke* u kojoj traži da žene budu jednake s muškarcima. Prvi put se, u doba Francuske revolucije, pojavljuje ideja da žene istupe iz svoje privatnosti, tj. iz svoje obitelji iako se zahtjevi o njihovom sudjelovanju u javnom životu dosta razlikuju. Olympe de Gouges inzistira na političkim pravima žena koja će ih učiniti jednakim s muškarcima, dok se Mary Wollstonecraft prije svega zalaže za obrazovanje žena jer je, po njezinom mišljenju, to način na koji će one pokazati da posjeduju i razum i vrline. Kad su revolucije završile, žene su vraćene u kuće, ostavši bez ičega što su tražile.

Devetnaesto stoljeće ostaje upamćeno kao stoljeće optimizma, napretka znanja, nastanka svjetskih imperija i prvog organiziranog djelovanja žena u povijesti. Pitanje građanstva i političkih prava i dalje ostaje u prvom planu feminističke borbe. Da bi žene bile građanke, odnosno da bi imale mogućnosti sudjelovanja u javnom životu, one su morale biti prepoznate kao pravna lica. Međutim, to pravo nije pripadalo udanim ženama iako su one činile najveći broj žena.

Priča o feminizmu 19. stoljeća se najviše veže uz pitanja nezavisnosti, prava na rad i sudjelovanje u javnom životu, prava na posjedovanje ostavine i prava na razvod. Iz ovoga je vidljivo da se pitanje ženske emancipacije nije puno razlikovalo od pitanje bračnog ugovora. Iako se patrijahalni ustroj obitelji ne mijenja, brak u 19. stoljeću ima proturječan položaj u odnosu na ranija razdoblja. *Ideal pobožne „majke valjanog republikanca“ koja treba da razvije i očuva moralne vrijednosti i vrlinu muškarca/građanina, u javnom diskursu se nikada više nije podsticao.*⁴ Discipline toga vremena kao što su medicina, psihijatrija, antropologija i demografija, čiji je cilj opis mogućih oblika ljudskosti, samo su ojačavale već postojeće spolne razlike, koje nisu išle u prilog liberalizaciji braka i spolnoj ravnopravnosti. Iz ove duhovne klime izrastao je feministički aktivizam.

⁴Ibid. ;str 114.

3.2. Borba sufražetkinja

Prve feministkinje bile su udane žene koje su pripadale srednjoj ili višoj klasi, čiji su supruzi ili očevi odobravali njihovo djelovanje (Harriet Taylor Mill, Millicent Fawcett, Emmeline Pankhurst). Prva organizirana borba za pravo glasa, koja se temeljila na ženskim/majčinskim vrlinama (nježnosti, brizi za druge, požrtvornosti...), bila je dokaz da su izabrale pravi način za borbu. Govorile su da ukoliko se ženama da pravo glasa, država će biti uređena kao obitelj u kojoj će muškarac biti glava, a žena srce što joj obećaje uspjeh i napredak. Po načinu na koji su se prve feministkinje odnosile prema braku, moralu i obitelji već su se tada postavljala pitanja *Što žene hoće? Želi li biti iste kao muškarci ili žele ostvariti društvo bez muškaraca?*

Organizirana borba sufražetkinja u Velikoj Britaniji, predvođenih ženskim idealom obitelji Pankhurst, simbolički označava kraj 19. stoljeća. Najbitnija stvar za koje su se sufražetkinje borile bilo je žensko pravo glasa. Engleska riječ *suffrage* (izborni glas) dala je naziv feminističkom pokretu koji se upravo za to i borio. U Velikoj je Britaniji djelovalo nekoliko organizacija koje su se borile za pravo glasa. Sufražetkinje su, na početku, bile srodne liberalima i predvođene Millicent Fawcett.

Emmeline Pankhurst, uz svoje tri kćeri Sylviu, Adelu i Christabel bila je idejni vođa organizacije koja je pribjegavala nasilju i zastrašivanju (podmetanje vatre, remećenje javnog reda, razbijanje prozora, postavljanje manjih bombi). Jedna od najspektakularnijih akcija bila je kada je sufražetkinja Emily Davison iskočila pred kraljevog konja te je nakon nekoliko dana preminula. Upravo po tome se Millicent Fawcett razlikovala od Emmeline Pankhurst i Emily Davison. Millicent je bila protiv nasilja jer je vjerovala da bi bilo kakav vid nasilja uvjerio muškarce da ženama ne treba dati pravo glasa, dok su Emmeline i Emily samo tome pribjegavale.

Godine 1872. formirano je *Nacionalno udruženje za žensko pravo glasa* (više sufražetskih udruženja) kao prvi nacionalni pokret. On se nešto kasnije rascijepio, ali su se posvađane strane 1897. ponovno ujedinile u mnogo uspješniju *Nacionalnu uniju za žensko pravo glasa*. Ta je organizacija pod vodstvom Millicent Fawcett nastala rasti, čak i nakon odcjepljenja radikane strane koja se okupila oko *Ženske socijalne i političke unije*, pod vodstvom Emmeline Pankhurst, koja je, kako bi skrenula pažnju javnosti, koristila metode direktne akcije. Kada su se liberali vratili na vlast, 1906. godine, sufražetkinje su doživjele više poraza.

U tom je razdoblju doneseno sedam novih zakona, ali se niti jedan nije odnosio na žene. Sufražetkinje su odgovorile nasiljem: palile su crkve, jer se anglikanska crkva protivila njihovim zahtjevima; uništile su ulicu Oxford tako što su razbile sve izloge u ulici; vezale su se za palaču Buckingham jer je kraljevska obitelj bila protiv toga da žene dobiju pravo glasa; napadale su političare kad su išli na posao, uništavale im kuće i imovinu. Britanska vlada je shvatila da bi cijeli pokret mogao dobiti mučenički karakter ukoliko bi i jedna žena umrla od posljedica gladovanja u zatvoru. Stoga su ih u zatvoru na silu hranili. No kada ni to nije pokazalo uspjeh jer je javnost sve više podržavala sufražetkinje, vlada je primjenila drugu taktiku: dopustili su im štrajk glađu te onda kad im je zdravstveno stanje bilo ozbiljno puštali su ih van. One vani nisu umirale, ali su bile preslabe da nastave borbu – to je i bio vladin cilj.

Odgovor sufražetkinja na ovo je bio još ekstremniji. Pravi je odgovor dala već spomenuta Emily Davison tako što se bacila pred kraljevog konja i tako postala prva i jedina „mučenica“ sufražetkinja. Vidjevši da se ovako ponašaju obrazovane žene muškarci se se pitali kako im se uopće može dati pravo glasa.

Vjerojatno bi sufražetkinje poslate još agresivnije da Velika Britanija nije ušla u Prvi svjetski rat. Emmeline Pankhurst naredila je sufražetkinjama da zaustave svoju kampanju i da podrže vladu i njezine poteze u ratu. Za pomoć svojoj državi u ratu nisu se slagale sve sufražetkinje. Patriotkinje, među kojima su sve slavne feministkinje, su u predstavnicama neprijateljskih naroda također prepoznale neprijatelje. Urednica feminističkog časopisa Jane Mimse 1914. rekla je da sve dok traje rat žene neprijatelja također će biti neprijatelji. One su se složile da sada imaju dužnost biti uz svoju državu, a ne tražiti svoja prava. No, pacifistkinje, kojih je bilo dosta manje, nisu bile za pomoć državi. One su htjele nastaviti svoju borbu, no kako ih je bilo malo, njihov glas se nije mogao čuti.

3.3. Uloga žena u ratovima

Kako je bilo vrijeme rata, mnoge su žene bile prisiljene preuzeti poslove koji su pripadali muškarcu – i u obitelji, ali i izvan nje. Prvi svjetski rat je tome dao poseban zamah. Kada je postalo jasno da će rat trajati duže od nekoliko mjeseci, i da će sljedeće ljeto zateći neobrađena polja, vlada poziva žene da obrađuju zemlju. Ubrzo nakon toga, kada je i ratna industrija počela trpiti zbog manjka muške radne snage, žene ulaze u industriju i počinju proizvoditi oružje.

Na taj je način rat pokazao da je stogodišnja podjela spolnih uloga, na temelju fizičkih i intelektualnih sposobnosti, bila pogrešna. Doprinos žena u Prvom svjetskom ratu učinio je da se javnost založi za ostvarivanje cilja sufražetkinja, pravo glasa za žene. To se i ostvarilo, u veljači 1918. žene su dobile pravo glasa. Ovaj se zakon odnosio samo na žene koje imaju 30 i više godina. No 1928. godine ta starosna granica je pomaknuta na 21 godinu, čime su žene u političkim pravima postale potpuno izjednačene s muškarcima.

No, poslijeratna politika prema ženama zasnivala se na dva principa: u zemljama u kojima su žene stekle pravo glasa, davalo im se do znanja da su to pravo dobile samo jer su majke ili supruge poginulih boraca. Poratna propaganda je htjela istisnuti žene iz javnog života, a da to ostvari služila se sljedećim sredstvima: javnom osudom – žene koje nakon rata nisu htjele napustiti svoja radna mjesta u Njemačkoj su nazivali grobarima, a u Italiji su ih po moralu izjednačavali s prostitutkama; demobilizacijom – ukidanjem radnih povlastica, a postupak su pravdali na temelju nestručnosti žena; slavljenjem uloge majke i supruge – ženama su davali do znanja da je njihova zadaća rađanje i odgajanje djece, npr. u Francuskoj je 1920. donesena „Obiteljska medalja“ koja se dodijeljivala majkama s puno djece, dok je u Njemačkoj 1934. godina proglašena godinom domaćice; promoviranjem nove moderne žene – žene koja se vraća u dom.

Ista stvar dogodila se i nakon Drugog svjetskog rata. Kada su ratovi završili, politike su radile na ponovnoj normalizaciji života. U središtu njihovog projekta bilo je vraćanje žena u privatnost njezina doma i obitelji, jer je za rast i dobrobit obitelji odgovorna jedino žena. *Reklame, filmovi i vulkanizirana psihoanaliza u 1950-ima urotili su su ne bi li uvjerali žene da im je najbolje ostati kod kuće.*⁵ Iako su učinci „ratne emancipacije“ poslije ratova splašnjavali, feministička bi

⁵ Watkins, S.A., Rueda M., Rodriguez M., *Feminizam za početnike*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2002; str.97.

revolucija šezdesetih bez njih bila potpuno nezamisliva...Sam pojam „feminizam“ označavao je skučeno, antidemokratsko i zbilja buržoasko stanje duha, koje je za sobom nosilo nezahvalno ponavljanje starih tegoba s kojima je već davno trebalo svršiti.⁶

Sve navedeno predstavlja prvi val feminizma koji je završio nakon što su žene dobile pravo glasa (1893. na Novom Zelandu, 1918. u Velikoj Britaniji, 1920. u Sjedinjenim Američkim Državama). Upravo to dobivanje prava glasa u nekim je pogledima oslabilo ženski pokret. Neke žene su vjerovala da su time što su dobile pravo glasa postigle punu emancipaciju.

Slika 1⁷

Na slici se nalazi sedamnaestogodišnja Geraldine Doyle, koju je 1942. slikao Howard Miller. Slika je 70-ih, 80-ih postala feministički simbol i simbol za pokret pod nazivom *Rosie the Riveter*, kojim se poticao težak rad žena tijekom Drugog svjetskog rata, uglavnom u tvornicama oružja i ratne opreme.

⁶ Ibid., pod 3; str. 118.

⁷

[http://www.google.hr/imgres?q=we+can+do+it+poster+black+and+white&hl=hr&biw=1024&bih=590&tbn=isch&tbnid=1Zpwnt4R4cab0M:&imgrefurl=http://www.rosietheriveterphotos.com/details/photo/37 we can do it rosie the riveter in black and white.html&docid=oPi1wpdX Et JM&w=348&h=450&ei=p OOTpbJBe 24QTP9LC2 AQ&zoom=1&iact=rc&dur=350&page=1&tbnh=124&tbnw=96&start=0&ndsp=18&ved=1t:429,r:0,s:0&tx=46&ty=84](http://www.google.hr/imgres?q=we+can+do+it+poster+black+and+white&hl=hr&biw=1024&bih=590&tbn=isch&tbnid=1Zpwnt4R4cab0M:&imgrefurl=http://www.rosietheriveterphotos.com/details/photo/37+we+can+do+it+rosie+the+riveter+in+black+and+white.html&docid=oPi1wpdX+Et+JM&w=348&h=450&ei=p+OOTpbJBe+24QTP9LC2+AQ&zoom=1&iact=rc&dur=350&page=1&tbnh=124&tbnw=96&start=0&ndsp=18&ved=1t:429,r:0,s:0&tx=46&ty=84), 7.10.2011.

3.4. Obnova feminizma – feminizam drugog vala

Ženski je pokret obnovljen tek pojavom drugog vala feminizma, koji je trajao od 60-ih do 80-ih godina 19. stoljeća. Označava ga organizacija masovnog pokreta, rodna ravnopravnost, antiimperijalizam, pojava ženskih i feminističkih časopisa, edukacija žena i drugo.

Simone de Beauvoir učinila je presudni korak za feminizam: definirala je uzrok podređenosti žene muškarcu i načine na koje je ta podređenost prolazila kroz stoljeća. Feministkinje drugog vala su većinom Amerikane i Francuskinje te rjeđe Britanke koje su svoju teoriju gradile na ideji da se ženom ne rađa nego da se ženom postaje.

*Simoneina knjiga Drugi spol (1949.) enciklopedijsko je djelo koje se bavi poviješću, biologijom, psihoanalizom, marksizmom i književnosti. Ironična, inteligentna, puna duha i razbora, ta je knjiga poput tempirane bombe koja samo čeka da je otkrije neki novi naraštaj buntovničkih žena.*⁸ Ona je feminističkoj teoriji u naslijeđe ostavila tri polazišne točke na kojima se dalje moglo raditi u bezbroj pravaca:

- Između muškaraca i žena postoji spolna razlika. Ona je osnovna razlika ljudskog roda.
- Žensko po spolnoj razlici nije bezvrijedno. Društvo, kultura i civilizacija su ga učinile takvim. Žena je skup stečenih i dodijeljenih osobina, koje čine nekakav okvir u koji se svaka pojedina osoba (žena) uklapa, s više ili manje uspjeha. Rod postaje kategorija kojom se opisuju učinci patrijarhata na svaku ženu.
- Patrijarhat je sistem u kojem muškarci imaju moć da negiraju žensku seksualnost, da upravljaju ženskim tijelom, da kontroliraju ženino potomstvo, da im ograničavaju kretanje, pa tako i život, da ih gledaju i koriste kao objekte, da im uskraćuju pristup javnom životu.

Jedna od bitnih feministica u drugom valu bila je i Betty Friedan koja je uz pomoć svojih aktivistica postizala dobre rezultate. Shvatile su da je potrebno osnovati organizaciju koja će se baviti položajem žena. Osnovale su organizaciju koju su nazvale NOW – Nacionalna organizacija žena (eng. National organization of woman). NOW je obasipala Washington brzojavima o spolnoj diskriminaciji, tražile su jednaka prava zapošljavanja, tužile su *New York Times* zbog oglasa za radna mjesta sa spolnom segregacijom. Sve više fakultetski obrazovanih

⁸ Ibid., pod 5; str. 98.

žena diljem SAD-a i Europe imalo je sve veća i veća očekivanja. Napokon su se osjećale jednakima – no u praksi su još uvijek bile zarobljene od strane muškarca i u njemu podređenom položaju.

*Jedna od prvih akcija ženskih grupa za oslobođenje bio je prosvjed na godišnjem izboru za najljepšu Amerikanku.*⁹ Zamisao za tako nešto rodila se u New Yorku, u jednoj od diskusijskih grupa. Žene iz Kanade, Floride i cijele istočne obale izvodile su performanse ispred dvorane u kojoj se održavao izbor. Kao svoj „adut“ koristile su ovcu kojoj su stavile krunu na glavu, a sve su to popratile uz puno meketanja. Također su i postavile „kantu oslobođenja“ u koju se bacale sve što simbolizira ženim podređen i nepovoljan položaj (grudnjaci, umjetne trepavice, steznici). To su nazvale „sahrana tradicionalne ženskosti“.

Ubrzo je ženski pokret prerastao u jaku političku snagu i proširio se diljem Europe i Sjeverne Amerike.

U tijeku širenja razvile su se i tri različite tendencije feminizma:

- **radikalni feminizam** – njegove sljedbenice tvrde da je glavni uzrok ugnjetavanja žena postojanje patrijarhata u društvu. One tvrde da se žene mogu osloboditi jedino ako sruše patrijarhat potpunim odbacivanjem rodnih uloga. Radikalne feministice ističu važnost akcije i prosvjeda kao metodu i način osvajanja ženskog prostora i izgradnju ženske kulture.

Radikalni feminizam, u formi u kojoj se razvio 1970-ih, danas je, u javnosti, sinonim za feminizam uopće.

- **socijalistički feminizam** – pravac koji smatra da se potpuna emancipacija žena može provesti jedino uz poboljšanje njezina javnog i društvenog života, odnosno ukidanjem ekonomskih i kulturnih izvora tlačenja žena. *Više naglašavaju slapanje saveza s drugim potlačenim skupinama i klasama – antiimperijalističkim pokretima, radničkim organizacijama, lijevim političkim strankama.*¹⁰ Glavna metoda za rješenje ženskog pitanja jest dijalog. Održavale su dijaloge (katkad uspješne, katkad ne) s muškarcima iz tih organizacija o značenju i važnosti feminizma.

⁹ Ibid., pod 5; str.105.

¹⁰ Ibid., pod 5; str.121

• **liberalni feminizam** – pokret koji nastoji postići jednakost muškaraca i žena u društvu, kroz političku i pravnu reformu. *U današnjoj kulturi pojam označava reforme u pravnom sustavu koje izjednačavaju oba spola (jednaka plaća za isti rad, jednake mogućnosti zaposlenja)...*¹¹

Liberalne feministice se, kao i druge feministice, zalažu za reproduktivna prava, pravo glasa, pravo na obrazovanje, jednakost u plaćama, porodične dopuste, dječje doplatke, zdravstveno osiguranje te borbu protiv obiteljskog nasilja.

Dakle, feministice drugog vala borile su se za ekonomsku i društvenu jednakost muškaraca i žena. Da bi se ostvario njihov cilj potrebno je bilo odbaciti tradicionalni koncept obitelji odnosno rodni uloga u njoj, koje su prema feministicama bile sredstvo kojim su se žene držale u kući. Vežanost žene za kuću, obitelj i djecu spriječavala ju je da se posveti karijeri. Zato je jedan od važnih ciljeva feminizma drugog vala bilo uvođenje reproduktivnih prava, odnosno prava na korištenje kontracepcije i abortus.

Feminizam drugog vala svoj je vrhunac doživio 1970-ih kada su mnogi od njegovih ciljeva postali dio zakonodavstva. *On je također zaslužan i za uvođenje koedukacije na veliki broj američkih obrazovnih institucija, dotada segregiranih po spolu.*¹² Našao je svoj odraz i u Hollywoodu, koji je počeo prikazivati televizijske serije feminističke orijentacije, kao i akcijske filmove u kojima po prvi puta glavnu ulogu igra žena. No, krajem 1970-ih američki liberalizam je počeo slabiti, a feministički pokret se počeo dijeliti po odnosu prema pornografiji i homoseksualnosti.

Nastavak nezadovoljstva žena u SAD-u i drugdje u zapadnom svijetu se od početka 1990-ih počeo provoditi kroz novi feministički pokret – feminizam trećeg vala.

¹¹ Ibid., pod 1; str.42.

¹² http://sh.wikipedia.org/wiki/Feminizam_drugog_vala, 5.9.2011.

3.5. Feminizam trećeg vala

*Feminizam trećeg vala je izraz koji se od početka 1990-ih, prvenstveno u SAD-u, koristi za razne pojedince, organizacije i ideologije feminističke organizacije kojima je zajednička kritika tzv. feminizma drugog vala koji ili nije ostvario svoje ciljeve ili je njihovim ostvarenjem nanio više štete nego koristi.*¹³ Feminizam trećeg vala nastoji negirati rod i rodne razlike te je stoga blizak drugim teorijama: queer teoriji koja je potekla iz gej i lezbijskih studija i feminističkih studija, a koja kritizira društvo, ali i gej i lezbijsku politiku te sam feminizam; ženizam je vrsta feminističke teologija koji se razvio u SAD-u, a zasniva se na vjerovanju da se Boga može spoznati jedino iz perspektive crnih žena; kritičkoj teoriji koja podrazumijeva potrebu za ljudskom emancipacijom te pokušava smanjiti dominaciju autoriteta te ostalim novim feminističkim teorijama. Feminizam trećeg vala je i sam predmet kritike jer neki teoretičari tvrde da mu nedostaje određeni cilj, kao što su ga imali prvi i drugi val. A drugi pak teoretičari tvrde da feminizam trećeg vala uopće ne postoji.

4. Ideje feminizma i Kultura smrti?

Arhitekti Kulture smrti odbacili su temeljnu ideju kršćanstva i zamijenili je novom, po kojoj je čovjek nastao kao slučajna posljedica prirodnih sila, a ne kao stvorenje napravljeno na sliku Božju. Prema njima čovjek sam određuje vlastito spasenje i to uz pomoć prepuštanja seksualnim užicima, kontrolom rađanja, izborom kontracepcije, pobačaja.. *Lišivši svijet njegova Tvorca, a čovjeka izvora njegove čovječnosti, zamišljamo da smo mi jedini izvor reda, da smo mi najbogokolija bića u svemiru bez Boga, te da smo zato jedino mi vrijedni obožavanja i poslušnosti.*¹⁴ Takvo brkanje čovjeka s Bogom dovodi do zamračenja uma, što za posljedicu ima zasljepljenost volje. Ivan Pavao II. je to zamračenje nazvao začaranim krugom u kojem se gubeći smisao za Boga, gubi smisao i za čovjeka. Najnovija dostignuća u medicinskoj

¹³ http://sh.wikipedia.org/wiki/Feminizam_tre%C4%87eg_vala, 6.9.2011.

¹⁴ De Marco, D., Wiker, B., *Arhitekti Kulture smrti*. Verbum, Split, 2007.; str.11.

tehnologiji pokazuju da ljudi odbacujući Boga ne odbacuju i njegove funkcije nego ih samo pripisuju sebi. (Ljudi su ti koji definiraju život i smrt, dobro i zlo.) Upravo to gubljenje osjećaja za Boga i čovjeka određuje Kulturu smrti.

Jedini lijek protiv Kulture smrti i depersonalizacije, koju ona provodi, je povratak shvaćanju čovjeka kao osobe. Za personalizam po kojemu se svaki čovjek shvaća kao pojedinac i kao član društvene zajednice zalagao se Ivan Pavao II., jedan od predstavnika Kulture života.

Poznate feministice predstavnice kulture smrti:

4.1. Simone de Beauvoir

Simone de Beauvoir u javnosti je prikazana kao neovisna žena, glasnogovornica i zagovornica žena i njihove slobode. Međutim, ta slika se uvelike razlikuje od prave istine. Ona je svu svoju filozofiju preuzela od svog životnog suputnika Jean-Paula Sartrea te jedino što je postala u filozofiji je sljedbenica tuđih (Sartreovih) ideja i mišljenja. *Sartreova egzistencijalistička filozofija u biti je kostur njezine knjige Drugi spol. Kad Simone de Beauvoir u uvodu ove knjige kaže da je „naše gledanje na svijet izravno povezano s egzistencijalističkom etikom“, ona se poziva na filozofiju koju je Sartre izložio u knjizi Bitak i ništavilo.*¹⁵ Simone u knjizi tvrdi da su muškarci povezani s transcedencijom, a žene s imanencijom (kao majke, domaćice). Za imanenciju žena su odgovorni muškarci koji žene uvijek gledaju kao drugog, kao drugi spol koji je uvijek neprijatelj prvom. Ona negira činjenicu da muškarac može voljeti i ljubiti svoju ženu i obrnuto, jer oni su dva različita spola koji su osuđeni na neprijateljstvo. Po njezinu shvaćanju muškarac je primjer koji žena treba slijediti, što znači da se žena treba ponositi time što radi, misli i stvara isto kao i muškarac. Po navedenim činjenicama lako je zaključiti da je Simone bila nezadovoljna time što je žena jer je veličala sve ono što rade muškarci te savjetovala žene da počnu raditi, misliti i djelovati isto kao i muškarci.

Kako je od Sartrea preuzela sve svoje misli i ideje, tako i prijezir prema majčinstvu. Zagovarala je pravo na pobačaj te je bila prva predsjednica organizacije *Choisir* (Odabir) koja je podržavala

¹⁵ Ibid.; str.163.

pobačaj. Išla je toliko daleko da je čak i u svojoj kući dopuštala obavljanje pobačaja jer je bila uvjerena da te žene nisu imale drugog izbora.

Što se tiče prava žene na slobodu, ona je bila prva koja je to ograničavala. Jednom je prilikom izjavila da se niti jednoj ženi ne smije dopustiti da ostane kod kuće i odgaja djecu, iako ona to želi.

*Sve dok se ne uništi obitelj, mit o obitelji, mit o majčinstvu i majčinski instinkt, žene će biti potlačene.*¹⁶

4.2. Elisabeth Badinter

Profesorica filozofije koja je sama sebi obećala da će nastaviti put koji je započela Simone de Beauvoir te je vođena time upozoravala na gušenje potencijala žene u braku i majčinstvu, kritizirala patrijarhat te odbacivala Boga. Neprestano je govorila kako će u budućnosti ego muškarca i ego žene biti oslobođeni spolnih razlika te će moći zajedno graditi život u kojem će vladati sloboda i mir. Ističe kako su pobačaj i kontracepcija stvari koje su ženu oslobodile robovanja reprodukciji te žene više nisu podložne muškarcima. Kad su prihvatile kontracepciju i pobačaj, one su postale slobodne, odbacile su vječnu jednadžbu po kojoj je žena jednako majka.

*Sada kad žena ima „pravo nad životom i smrti djeteta“, ona više nije podložna ni djetetu ni djetetovu ocu.*¹⁷ Elisabeth je prihvatila etiku po kojoj su prava žena ispred prava fetusa i prava žene kao majke.

Navodi kako su i kontracepcija i pobačaj prije bile neprirodne stvari, a sada su postale prirodne. Te dvije stvari otvaraju prostor novim tehnologijama koje će dovesti i do muške trudnoće koja je ženama jako potrebna jer dok muškarac ne bude mogao zatrudnjeti razlike među spolovima neće nestati. Po njezinu mišljenju, to je moguće da se iz ženskog tijela prenese embrij u muško tijelo, a nakon toga ponovno u žensko koje će dijete roditi. Time bi se izgubila nejednakost među spolovima jer bi oboje, i muškarac i žena, sudjelovali u trudnoći.

Osim toga, ističe da će jednog dana i incest postati normalna pojava. *Ona vjeruje da će incest proći kroz isti kulturalno povijesni razvoj kao i masturbacija.*¹⁸

¹⁶ Ibid.; str.168.

¹⁷ Ibid.; str.177.

4.3. Helen Gurley Brown

Helen je smatrala da su seks, novac i uspjeh jedini potrebni sastojci za sretan i uspješan život. Ona je za sebe rekla da se ne ističe ni ljepotom, ni privlačnošću, ni inteligencijom, ali se može pohvaliti da je od svoje dvadesete godine živjela razbludnim seksualnim životom. Njezin suprug ju je nagovorio da o tome piše, pa je tako i nastala njezina najpoznatija knjiga *Sex and the Single Girl*, koja ženama daje savjete kako zvesti muškarca te kako uživati u spolnom činu.

Prešla je i sljedeću stepenicu uspjeha i postala glavna urednica časopisa *Cosmopolitan*. Iako nije imala svoje djece, stvorila je Cosmo-djevojku, djevojku koja teži seksu, novcu i uspjehu. Feministica Betty Friedan se tome žestoko protivila jer je shvatila da to nikako ne može biti temelj na kojem će žena graditi kvalitetan život. Sve što zabrinjava ili ne zanima Cosmo-djevojke, ne postoji. Tako recimo, Brown nije dala da se piše o smrti ili starosti jer je nepotrebno time zamarati djevojke koje zanima jedino njihova ljepota i poželjni muškarci.

Ona je priznala da je dobro biti objekt nečije seksualne žudnje, jer je i muškarac vaš seksualni objekt. Po tom se mišljenju distancirala od feministica jer po njima žene nisu i ne smiju biti objekti nečije seksualne žudnje.

Kao i sve navedene arhitektice kulture smrti, i Helen se zalagala za pobačaj i navodi kako nikad nije poželjela imati dijete.

4.4. Margaret Mead

Najpoznatija antropologinja 20. stoljeća koja se proslavila knjigom *Sazrijevanje na Samoi*. Na put u Polineziju poslao ju je profesor koji je htio istražiti je li adolescentska pobuna vezana isključivo uz zapadnu kulturu ili je ona svugdje takva. No, Margaret umjesto da čitatelje upozna s adolescentima u Samoi, ona je napisala svoju autobiografiju.

Mit o Samoi što ga je stvorila nestao je kada je antropolog Derek Freeman objavio svoju knjigu u kojoj je dokazao da se sve njezine tvrdnje netočne.

¹⁸ Ibid.; str.176.

npr.

- tvrdnja Margeret Mead – Stanovnicima Samoe je toliko stalo do spolnog zadovoljenja da nemaju mjesta za svoje bogove.
- dokaz Dereka Freemana – Stanovnici Samoe su bili pobožni politeisti koji su posjedovali religijska uvjerenja i obrede. Nakon što su ih misionari sredinom devetnaestoga stoljeća pokrstili, oni su postali gotovo fanatični kršćani.
- tvrdnja M.M. – Tamošnje stanovništvo je zasnovano na promiskuitetu.
- dokaz D.F.– Društvo je utemeljeno na poštivanju i divljenju djevičanstvu koje je kršćanstvo još osnažilo.

Postavlja se pitanje što ju je navelo da navede toliko laži, ali i kakav je to svijet i kultura dvadesetog stoljeća koji su u to povjerovali i sve to upijali. Ona je htjela postići uklanjanje svih ograničenja spolnosti, jer kad ljudi prihvate homoseksualnost kao nešto normalno, onda će i ona moći skinuti svoju masku jer je i sama bila lezbijka. To je potvrdila njezina kćerka nakon njezine smrti.

Što se tiče prava na pobačaj, Margaret je zauzela umjeren stav. Ona kaže da on nikako ne može biti dobar jer je riječ o oduzimanju života, no u slučaju ako je žena žrtva silovanja ili ako fetus ugrožava život majke, podupire ga. Također se i zalagala da se legalizira prodaja droge ovisnicima i da njezina cijena bude što manja jer onda ljudi ne bi trebali krasti da dođu do nje.

Kada su ju pitali misli li da svatko ima pravo donijeti odluku da više neće živjeti, ona je odgovorila da zaista misli tako i da se zalaže za legalizaciju samoubojstava. Bila je osoba puna energije i želje da neprekidno nešto radi i stvara. Šteta što je izabrala Kulturu smrti, a ne Kulturu života.

4.5. Margaret Sanger

*Obitelji s velikim brojem djece povezivale su se sa siromaštvom, teškim i iscrpljujućim radom, nezaposlenošću, pijanstvom, okrutnošću, tučnjavama...*¹⁹ Iz citata je vidljivo da je Margaretina obitelj bila siromašna i ona se od svojih najranijih dana zalagala za kontrolu rađanja (njih je u obitelji bilo jedanaestero djece). Ona je sama imala troje djece, no iako ih je voljela, život kućanice joj je bio dosadan. Ona i njezin suprug su provodili puno vremena u društvu ljudi

¹⁹ Ibid.; str. 273.

radikalnih nadzora, gdje je Margaret i došla u doticaj s kontrolom rađanja te je od 1911. počela održavati predavanja o važnosti kontracepcije.

Margaret je postala sve veća zagovornica seksualne slobode i njezinih užitaka. *Upravo je ona sve nas upoznavala s idejom kontrole rađanja koja je, uz druge srodne ideje u vezi sa seksom, postala njezina strast.*²⁰ Nakon mnogih održanih govora, okrenula se publiciranju. 1914. počela je izdavati časopis *The Woman Rebel* u kojem je pozdravljala i veličala kontracepciju, a rugala se kapitalizmu i religiji.

Po njezinu mišljenju najveći problem suvremenog svijeta kako duševno i tjelesno poremećene osobe odvratiti od pretjeranog razmnožavanja. Kao rješenje navela je kontrolu rađanja, jer kao što kaže *...spriječiti rađanje onih koji bi svoju imbecilnost mogli prenijeti na svoje potomke.*“

Njezina ju je seksualna strast tjerala da putuje iz Amerike u Europu na sastanke sa svojim ljubavnicima, da ih stalno mijenja, da zanemaruje svoju djecu, da na sastancima propagira kontrolu rađanja. Kako je sve više starila, nije to mogla podnijeti, pa se prepustila alkoholu i sredstvima za ublažavanje boli.

²⁰ Ibid.; str. 277.

5. Feminizam u Hrvatskoj

U Hrvatskoj i Slavoniji 1910. bilo je 37,7 posto nepismenih muškaraca i 53,7 posto nepismenih žena, dok je u Dalmaciji bilo 63 posto, a u Istri 39. Upravo velika nepismenost i oskudica utjecali su na to da veliki broj dječaka i djevojčica uopće nije pohađao školu. *U Hrvatskoj je vrlo mali broj djevojaka završavao srednju školu, dok gimnazija koje bi ih pripremale neposredno za sveučilište uopće nije bilo. Djevojke koje su pohađale sveučilište bile su iznimka.*²¹

Prije Prvog svjetskog rata žene su, u braku, bile podređene muževima jer nisu mogle samostalno raspolagati svojom imovinom. Učiteljice, kao i pripadnice nekih drugih zvanja morale su izabrati između braka i zvanja, jer su nakon ulaska u brak, morale ići u mirovinu. U proljeće 1914. taj se zakon promijenio – mogle su zadržati službu, ali su za izbor bračnog partnera morale dobiti dozvolu državnih vlasti.

Feminizam se u bivšoj Jugoslaviji može pratiti u tri faze. Prva faza traje od kraja šezdesetih do početka osamdesetih godina, druga slijedi okvire osamdesetih godina prošlog stoljeća, a treća faza pripada devedesetima i traje još i danas.

Prvu fazu feminizma treba promatrati u kontekstu unutarnjeg dualizma jugoslavenskog društva. Prva je jezgra okupljanja bila u Zagrebu, na Filozofskom fakultetu i u Sociološkom društvu Hrvatske. U tom se krugu organizirala i osnovala grupa oko Lydije Sklevicky i Rade Iveković koja je krajem sedamdesetih postala prva formalno registrirana feministička grupa u cijelom nezapadnom svijetu. Registrirana je 1977. i nosila je naziv „Žena i društvo“, te je tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina često održavala javne tribine na kojima se raspravljalo o problemu ženskog pitanja u Jugoslaviji. Utjecaj grupe je išao u dva smjera: djelovanje na medije jer se moglo zamijetiti da se teme feminizma i žena sve više uzimaju ozbiljno i utjecaj na drugu generaciju feministkinja. Nakon osnivanja grupe u Hrvatskoj, skupine žena su ih osnovale i u Beogradu i u Ljubljani te su sve tri grupe jako uspješno surađivale. Nakon uspješnog rada grupa dolazi se i do ideja da se osim pisanja i pričanja nešto i učini, pa su tako osnovane aktivističke grupe. *U Ljubljani se 1985. godine pojavljuje grupa „Lilith“, a 1986. u Zagrebu, Ženska grupa*

²¹ *Žene u Hrvatskoj; Ženska i kulturna povijest.* Priredila: Andrea Feldman, Institut „Vlado Gotovac“, Ženska infoteka, Zagreb, 2004.; str. 191.

„Trešnjevka“.²² Iz grupe „Trešnjevka“ ubrzo je nastalo puno grupa ili inicijativa, pa je tako 1988. osnovan „SOS- telefon za žene“. Procvat aktivističkih grupa nije bio praćen dovoljnim brojem akterki. Iz toga se vidi da su mnoge žene, onda kad se pisalo i pričalo, sudjelovale u pokretu, a sada kada treba raditi nešto konkretno onda su odustajale. Zbog svega navedenog osamdesete godine su godine drugog feminističkog vala. Prije svega zbog jakog otlona k aktivizmu, ali i zbog jakog povezivanja feminističkih grupa na području Jugoslavije. Tako su feministice osnovale „Jugoslavensku feminističku mrežu“ 1987. godine, koja se sastajala jednom godišnje. „Mreža“ se sastala još tri puta i nakon toga je općejugoslavensko okupljanje feministkinja okončano.

Takva se slična situacija dogodila i u Hrvatskoj. Krajem 1990. održan je „Ženski parlament“ u čijoj su organizaciji sudjelovale žene iz različitih političkih opcija. Skup je bio odgovor na novoizabrani Sabor Republike Hrvatske, u kojem je sudjelovanje žena u odnosu na prethodni gotovo iščezlo. No skup nije imao mogućnost da uspije u budućnosti jer su žene već u tijeku priprema ušle u političke sukobe tako da je čudo što je skup uopće održan.

Posljednje dvije grupe koje su osnovane krajem 80-ih bile su grupa „Kareta“ (od aktivistkinja grupe Trešnjevka) i „Nezavisni savez žena Hrvatske“.

U kontekstu političkih događaja koji su bitno utjecali na žensku scenu u Hrvatskoj, dva su faktora najvidljivija. U trenutku kada počinje rat, feminističke grupe ili nestaju sa scene ili se priklanjaju političkim stavovima i mišljenjima (grupe „Trešnjevka“ i „Kareta“). Drugi faktor koji je utjecao na oblikovanje i rad ženskih grupa bio je potreba da se reagira na situaciju rata, pa su sve grupe imale jaku humanitarnu osnovu, npr. „Centar za žene žrtve rata“. U to vrijeme djeluje između četrdeset i šezdeset aktivnih ženskih grupa. Tako se još 1989. osniva „Autonomna ženska kuća“ u Zagrebu, „Ženska infoteka“ organizacija „B.a.B.e“ te „Centar za ženske studije“. Nakon rata pokreću se feministički časopisi (*Kruh i ruže* i *Treća*), objavljuju se knjige, vrše se analize zakona. To razdoblje trećeg vala feminizma traje i danas.

²² *Feministkinje pod paljbom, Razmjene među ratnim zonama*. Suurednice: Giles W., de Alwis, M., Klein E., Silva, N., Ženska infoteka, Zagreb, 2004.: str.254.

Tablica 1.

*Podaci o zemljama, glasačkom pravu, jednakim pravima i pravu na pobačaj*²³

Prema podacima u tablici vidljivo je da je u Rusija prva imala pravo na glasanje, dok je Hrvatska to pravo uvela samo godinu dana kasnije. Zadnja zemlja koja je uvelo to pravo bila je Portugal. Jednaka prava je opet prva uvela Rusija, a zadnja Nigerija dok u Irskoj i SAD-u ona uopće ne postoje. Što se tiče prava na pobačaj opet ga je prva uvela i dopustila Rusija, a zadnja Italija. No dosta zemalja ga ne dopušta.

Zemlja	Glasačko pravo	Jednaka prava	Pravo na pobačaj
Hrvatska	1918.	1945.	1969.
Argentina	1947.	1947.	NE POSTOJI
Brazil	1932.	1962.	NE POSTOJI
Britanija	1918.	1975.	1967.
Kanada	1918.	1977.	1969.
Kina	1949.	1952.	1955.
Francuska	1946.	1952.	1955.
Italija	1945.	1947.	1978.
Indija	1950.	1950.	1975.
Irska	1922.	NE POSTOJE	NE POSTOJI
Japan	1945.	1947.	1948.
Njemačka	1919.	1949.	1976.
Nigerija	1977.	1979.	NE POSTOJI
Portugal	1976.	1976.	NE POSTOJI
Rusija	1917.	1917.	1920.
SAD	1919.	NE POSTOJE	1973.

²³ Ibid., pod 5; str. 174.

5.1. Prvi ženski list u Hrvatskoj

Učiteljice okupljene u Hrvatskom pedagoško-književnom zboru u Zagrebu pokrenule se 1900. godine prvi časopis za žene *Domaće ognjište*. Ognjište je simboliziralo dom i njegovu toplinu, ali i prosvijećenost i kulturu. Zadaća časopisa bila je da se oko njega okupe svi oni kojima je cilj napredak naroda, u prvom redu majke, žene, kćeri jer u njihovim rukama leži nada, vjera i uspjeh – one odgajaju djecu koja čine budućnost.

Časopis se zalagao za obrazovanje žena jer su urednice bile uvjerenе da će obrazovane žene još bolje ispunjavati svoju ulogu majke i žene. Kako su osnivačice i urednice časopisa bile žene, nije čudno da su se zalagale za obrazovanje i ulogu žena u odgoju mladeži. To je bila jedna od rijetkih struka koja je bila dostupna obrazovanim ženama na početku dvadesetog stoljeća.

Prve su urednice bile učiteljice Marija Jambrišak i Jagoda Truhelka, baš kao i njihova nasljednica Milka Pogačić. Urednice su u časopisu često pisale o školovanju djevojaka, no ne o onom teorijskom, nego o onom praktičnom dijelu koje će djevojci pomoći da bude uspješna žena, kućanica i majka. Takvi primjeri pokazuju koliko su se urednice zalagale za žene i njihovo obrazovanje, ali su ipak ostajale u tradicionalnim okvirima jer su pristajale na podjelu na muške i ženske uloge i vjerovalе da žena treba imati svoja prava na obrazovanje, ali i da treba biti, u prvom redu, majka i kućanica.

U časopisu se mogao pratiti još jedan problem ženskog spola, a to je nejednakost plaća. Učiteljice okupljene oko *Domaćeg ognjišta* borile su se za jednake plaće za učitelje bez obzira na spol. *Stoga su u studenom 1907. godine oduševljeno pozdravile uredbu kojom su učiteljice postale izjednačene s učiteljima u svim pravima i dužnostima.*²⁴

Kako je časopis napredovao, tako su se u njemu počeli pojavljivati članci u kojima se ženama nisu obraćali samo kao majkama i kućanicama i u kojima su se pojavljivali novi razlozi za obrazovanje žena, razlozi koji se više nisu opravdavali samo narodnom koristi, već i željom žene za ispunjenim životom, za financijskom neovisnošću.

Časopis se također zalagao za prava neudanih žena koje su se tada smatrale suvišnim članovima društva jer nisu rodile i odgojile dijete, i time nisu ispunile svrhu svoga života. Urednice časopisa su veličale majčinstvo i majkama davale veliku ulogu i značaj, no štatile su i neudane žene jer su

²⁴ Ibid., pod 18; str. 186.

smatrale da su i one važni članovi društva koji svojim radom mogu utjecati na napredak svoga društva.

*Moglo bi se zaključiti da je Domaće ognjište utiralo put, pripremalo teren za buduću pojavu pobornica ženskih prava.*²⁵ Iako časopis nije imao feministički karakter u smislu borbe žena za mijenjanjem društvenih uloga, ipak je osvijestio žene o njihovu položaju i pokazao im da su i oni ljudska bića.

Žene koje su bile okupljene oko časopisa *Domaće ognjište* nisu se mogle smatrati feministkinjama, ali su ipak pokazale da su žene i da i one imaju svoja prava.

6. Retorika govora poznatih feministica

*Govorništvo je alat demokracije. Demokracije ne može biti bez govorništva, ali i obrnuto – demokracija pogoduje razvoju govorništva. Želi li tko ukinuti demokraciju, najprije mora utišati govor, a to uvijek počinje od svojih poslušnika, kojima dopušta da otvaraju usta, ali ne i da govore.*²⁶

Upravo su i feministice svojim govorima htjele postići demokraciju i jednak položaj žena i muškaraca. I one su koristile svoje govore da ženama, ali i cijeloj javnosti daju do znanja da su i žene ljudska bića i da imaju svoje potrebe. Neke su se feministice borile za žensko pravo glasa, neke za položaj žena u politici, a neke pak na pravo žene na pobačaj. Jedini način na koji su mogle iznijeti svoje zahtjeve i svoj glas bio je govor.

Za obradu retorike feminističkih govora odabrala sam pet govora poznatih feministica. Birala sam govore koji su u svojoj srži različiti, jedan govori o ženskim pravima (pravu na pobačaj, obrazovanje, sudjelovanje u javnom životu), drugi o ženinom pravu na upotrebu kontracepcije, treći o odnosu i vezi anarhizma i feminizma, četvrti o pravu crnaca i homoseksualaca „kroz naočale“ jedne feministice i peti o izjednačavanju ženskih prava s ljudskim pravima.

²⁵ Ibid.; str.189.

²⁶ Skupina autora, *Glasoviti govori*. Naklada Zadro, Zagreb, 1999.; str.10.

Govore sam obradila na način da sa u svakom objasnila glavnu tezu govora, govornu vrstu, kompozicijski plan govora i stilski plan govora u kojem sam tražila različite figure; trope, figure misli, riječi te za svaku figuru navodila primjere.

6.1. Betty Friedan, *Žensko građansko pravo*

Betty Friedan (1921 – 2006) bila je „američka kućanica“, spisateljica, borac za ženska prava. Godine 1963. objavila je knjigu *The Feminine Mystique* knjiga u kojoj je, na temelju upitnika koji je poslala svojim kolegicama s fakulteta, pokušala analizirati problem da su žene odgajane tako da svoje ispunjenje traže u pronalaženju muža i brizi za djecu. Knjiga je postala uspješna i tako je Betty uspjela promijeniti živote mnogih žena. Ona je postala prvom predsjednicom *Nacionalne organizacije žena*-organizacije koja se borila za pravo na abortus,

jednake plaće i porodiljni dopust. Na prvoj nacionalnoj konferenciji za opoziv zakona o pobačaju 1969. Betty je održala zanimljiv govor, u kojem je pravo na pobačaj proglasila ženskim građanskim pravom.

Na prvoj nacionalnoj konferenciji za opoziv zakona o pobačaju 1969. Betty Friedan održala je zanimljiv govor u kojem je pravo na pobačaj proglasila ženskim građanskim pravom.

Retorika govora Betty Friedan *Žensko građansko pravo*

Glavna teza govora – *Premda i previše vidljiva kao seksualni predmet, kao ljudsko biće, žena je u ovoj zemlji nevidljiva.*²⁷Upravo ova rečenica uokviruje cijeli govor. Betty Friedan je njome izrekla sve što je bitno za njezin govor. Žena i njezina prava – pravo na jednakost, pravo glasa, pravo na izbor majčinstva, pravo na izbor posla. Žene su u povijesti zapamćene kao podređeni

²⁷ Ibid.; str.324.

spol, kao pokretačice ratova, zavodnice...Iako su povijest oduvijek pisali muškarci, rijetke su one žene koje će se pamtiti po svojim velikim riječima, djelima, spašavanju ljudskog roda. Razlog tomu je što žene nisu imale pravo glasa, tj. nisu smjele govoriti. Sve do početka dvadesetog stoljeća žena je bila „mrtva“. S ovim se slaže i Betty Friedan, koja je žene u svom govoru usporedila s crncima. Ona ističe da se žene promatra isključivo kao seksualna bića, a da je razlog tome to što se žene same nisu postavile u punopravan odnos s muškarcima. Tek kad to postignu, tek onda će dobiti vrijednost punopravnih ljudskih bića. *Da bi postale poštovane, nužno je da se aktivno koriste svojim razumom. Ne postoji nijedan drugi temelj za neovisnost značaja. Time vrlo otvoreno želim reći da se žene trebaju pokloniti jedino pred autoritetom razuma, umjesto da budu skromne ropkinje nadzora.*²⁸

Govorna vrsta – Ovaj govor je politički govor jer mu je argument društveni probitak. Iz govora Betty Friedan vidljivo je da mu je cilj promjena društva, uže rečeno promjena položaja žena u društvu. *Zato, da bismo se uspješno suprotstavile našoj nejednakosti s muškarcima, mi se najprije moramo suprotstaviti društvenoj degradaciji žene i našoj samodegradaciji, kojom same sebi oduzimamo vrijednost punopravnih ljudskih bića.*²⁹ Ona se zalaže da žene same biraju hoće li biti supruge ili ne, hoće li biti majke ili ne. Jer u slučaju kada žene nemaju pravo na izbor ni one, ali ni muškarci nisu zadovoljni. Žene nisu ravnopravne, njima se njihova sudbina nameće, one ju ne biraju same. S druge strane, muškarci moraju glumiti pravu muškost, ne smiju pokazati svoju ranjivost, nježnost ili osjetljivost jer su te osobine „ženske“. Oni ne smiju plakati i zbog toga su oni, kao i žene samo polovična ljudska bića koja nikako ne mogu doseći pravo ispunjenje. Upravo se u tome sastoji prava seksualna revolucija. Ona predstavlja izlazak žena iz položaja u kojemu su žrtve i preobrazbu muškaraca iz grubijana u nježne osobe koje smiju pokazati svoju osjetljivost. Ako se dogodi to da žene i muškarci postanu potpuna ljudska bića, njihova će se djeca rađati u ljubavi i miru.

Govor se odnosi na sadašnjost, premda poseže za prošlošću te dotiče i budućnost. Odnos s prošlošću ostvaruje se kroz usporedbu položaja žena danas (u vrijeme održavanja govora) s položajem crnaca prije. Također veza s prošlošću je spominjanje naslijeđa koje su ostavile Mary

²⁸ Ibid., pod 2; str.64.

²⁹ Ibid., pod 23; str. 324.

Wollstonecraft i Margaret Sanger. Ono što govor veže uz budućnost je nada da će se promijeniti položaj žena i da će pobačaj biti ženino pravo.

Kompozicijski plan izlaganja – Svoj govor Betty započinje tzv. naglim početkom i s time pojačava afektivnost. Sam uvod najavljuje i stil govora koji je u ovom slučaju kombinacija jednostavnog i srednjeg stila jer nije nakićen i obilat figurama, ali s druge strane one su prisutne, dok je ton govora tužan, ali i ponosan, miran, ali i zahtjevan.

Betty najprije iznosi položaj žene u svijetu, u društvu i u obitelji da bi u središnjem dijelu govorila o tome zašto je žena u nepovoljnom položaju, zašto spolni odnos mora postati humani dijalog, zašto žena mora početi sama birati majčinstvo, sama birati muškarce...*Govorim li ja, možda, da ženu treba osloboditi od muškaraca? Ne, nikako. Kažem samo to da će muškarci moći žene istinski voljeti i u odnosu s njima biti posve prirodni tek pošto žene budu mogle imati ravnopravnu ulogu u donošenju odluka koje se tiču njihova života i društva u cjelini.*³⁰

Središnji se dio sastoji od kazivanja i dokazivanja. U slučaju Bettyinog govora više je prisutno samo kazivanje nego oboje, iako ima i toga. Svoje izjave Betty je dokazivala subjektivnim dokazima koji zapravo i nisu dokazi nego indikativni navodi, usporedbe, primjeri. Npr. rečenicu „Neprijateljstvo među spolovima nikada nije bilo veće nego danas“, Betty je dokazala time što danas sve više romana, filmova, televizijskih programa prikazuju ženu kao čudovište koje proždire muškarca ili kao seksualni predmet koji muškarcima zavrti glavom.

U zaključnom dijelu ona navodi kako je njezin govor povijesni događaj i da je to prvo sučeljavanje muškaraca i žena jer se napokon proćuo glas žena, glas žena o pobačaju. Ona bodri žene da krenu dalje u borbu jer je to njihovo pravo, njihova karta za bolju budućnost. *Zahvaljujući nama, od danas se povijest kreće brže.*³¹

Stilski plan – Kroz cijeli govor Betty Friedan³² upotrebljavala je zamjenicu *mi* umjesto zamjenice *ja* čime je pokazala svoju skromnost, čime je izjednačila sebe s svim ostalim ženama, nebitno jesu li crne ili bijele, obrazovane ili neobrazovane (*Progovorile smo o pitanju*

³⁰ Ibid.; str.325.

³¹ Ibid.; str.327.

³² Sve daljnje citate u ovom govoru navodila sam iz Ibid.; pod 23; str. 325 – 327.

pobačaja...; Ovo što činimo...; Zahvaljujući nama...) Što se tiče stilskih sredstava Betty upotrebljava metaforu (*...na žene čija dužnost nije samo skuhati u crkvi obrok, već i održati propovijed...; Kao stanica zloćudna tumora, što svoj život živi kroz neke drugu stanicu, žena je danas u velikoj mjeri primorana živjeti kroz svoju djecu i svoga muža.*), usporedbu (*Kao što je Crnac bio nevidljiv čovjek, tako su i žene danas u Americi nevidljivi ljudi; Kao stanica zloćudna tumora...; ...sliku žene kao kanibalističkog čudovišta...kako bi prikazala nepovoljan položaj žena u društvu i obitelji*) i suprotnost (*...ne samo kao instrument rađanja, već kao ženu za koju je majčinstvo njezin slobodni izbor kojemu se ona raduje...*) kako bi prikazala nepovoljan položaj žena u obitelji i društvu i potrebu da žene postanu ravnopravne s muškarcima. Osim navedenih sredstava zastupljeni su i personifikacija (*...svim reklamama i ženskim časopisima koji slave ženu...*), simboli (pobačaj predstavlja život, život žene koja ima pravo na izbor), epiteti (*radostan i odgovoran ljudski čin; staromodni, brutalni, hemingwayevski obrazac muškosti; duhovna pustoš; lažna božanstva; blijeda sjena*)

Friedan na nekoliko mjesta u govoru koristi retoričko pitanje kako bi pojačala izraz, kako bi naglasila ženska prava (*Govorim li ja, možda, da ženu treba osloboditi majčinstva? Ne, nikako.; Govorim li ja da, možda, da ženu treba osloboditi od muškaraca? Ne, nikako.; Da su muškarci naši jedini neprijatelji? Ne, nikako.*). U govoru je vidljivo ponavljanje (*...kao muškarac i žena, kao drugovi, kao kolege, kao prijatelji i kao ljubavnici; ...ne kao nečiju majku, ne samo kao sluškinju svoje djece, ne samo kao instrument rađanja...*) i anafora koja izraz čini snažnim i dinamičnim. To se dogodilo i u slučaju govoru Betty Friedan koja je, između ostaloga i, anafrom postigla da joj govor bude zanimljiv, dinamičan i napet (*Govorim li ja, možda, da ženu treba osloboditi majčinstva? Ne, nikako.; Govorim li ja da, možda, da ženu treba osloboditi od muškaraca? Ne, nikako.*)

Osim navedenih figura Betty je koristila i umetanje (*Premda i previše vidljiva kao seksualni predmet, kao ljudsko biće, žena je u ovoj zemlji nevidljiva.; I, napokon, na žene koje same odlučuju...*)

Što se tiče sintaktičkih figura, u ovom je govoru vidljiva elipsa (*Ne, nikako!; Da su muškarci naši jedini neprijatelji?*), asidenton (*Kao što je Crnac bio vidljiv čovjek, tako su i žene danas u Americi nevidljivi ljudi; mislim na žene koje sudjeluju u donošenju odluka u pitanjima osnovne državne politike i o politici općenito; na žene čija dužnost nije samo skuhati u crkvi obrok, već i održati propovijed; na žene čiji se posao ne svodi na provjeravanje poštanskih brojeva i*

ispisivanje adresa na omotnicama, već na one koje ravnopravno donose političke odluke...) i hiperbaton – dodavanje nekog bitno izraza već zaključenoj rečenici (*Sindrom zlostavljane djece, o kojem sve češće čujemo iz bolničkih krugova, gotovo se redovito susreće kad su posrijedi neželjena djeca, a žene djecu zlostavljaju jednak često kao i muškarci, ili čak češće od muškaraca.*)

6.2. Margaret Sanger, *Žena i budućnost*

Margaret Sanger (1879.- 1966.) bila je medicinska sestra, seksualni edukator žena i aktivistica kontrole rađanja, tj. kontracepcije. Ona je smatrala da žene trebaju biti ravnopravne u društvu i voditi zdraviji život, a to će moći kada budu sposobne same odlučiti kada će imati djecu. Zalagala se za spriječavanje pobačaja, za koji je smatrala da je oduzimanje života, a uz to je i opasan i protuzakonit.

Osnovala je različite organizacije za kontrolu rađanja, bila je predsjednica *Međunarodne federacije planiranog roditeljstva*, vođa pokreta za kontrolu rađanja u Americi, održavala je predavanja po Europi, Africi i Aziji o kontroli rađanja.

Govor održan na 17. konvenciji Federacije židovskih ženskih organizacija 13.1. 1937. (Hotel Astor, New York)

Retorika govora Margaret Sanger *Žena i budućnost*

Glavna teza govora – Margaret je u svom govoru izjavila kako vjeruje da nošenje i njegovanje djece nisu cilj i kraj ženine egzistencije. Ona želi vidjeti žene budućnosti oslobođene, duhovno slobodne, svjesne svoje kreativne moći. Ovom rečenicom Margaret je ukratko objasnila što je cilj njezina govora i njezine borbe. Ona je cijeli svoj život posvetila problemima ženskog roda,

problemima kontrole rađanja. *Do sada, žena je bila žrtva vlastite moći reprodukcije.*³³ Ona se zalaže za kontroliranje obitelji da bi i žene, ali i djeca živjeli sretnije i slobodnije. Djeca trebaju biti željena, ona se trebaju rađati u bračnoj ljubavi, željeni od oba roditelji i izrastati u sredini ispunjenoj ljubavlju, toplinom i srećom. Ističe kako žena kroz kontrolu rađanja stječe kontrolu ne samo nad svojim tijelom nego time i razvija svoju dušu i postaje zadovoljna sama sa sobom, što može prenijeti na svoga supruga, djecu, obitelj. Naglašava kako je kontracepcija pokret sadašnjice i sutrašnjice i kako nitko od nas još nije svjestan što će ona učiniti za djecu i žene budućnosti.

Govorna vrsta – Govor Margaret Sanger je politički jer joj je u cilju društveni probitak. Ona također želi promjenu društva, tj. da žene, ali i društvo prihvati kontrolu rađanja, tj. kontracepciju. Ona je kao mala izgubila majku i vjeruje da se to dogodilo zbog učestalih trudnoća (imala je jedanaestero djece). Već tada Margaret počinje razmišljati o planiranju i kontroliranju obitelji i tome posvećuje cijeli svoj život. Kroz taj aspekt ona se zalaže za slobodu žena, za izbor majčinstva, koje bi tek kada je svjesno i dobrovoljno bilo sretno i uspješno. Kroz zalaganje za slobodu žena i pravo na izbor ona se zalaže za promjenu cijelog društva, prvenstveno u Americi, ali i u cijelom svijetu.

Stil govora je jednostavan. Iako je to stil namijenjen znanstvenim, a ne političkim govorima, ovdje je on prisutan jer se u govoru može pronaći jako malo figura.

Govor se odnosi na sadašnjost, premda Margaret spominje prošlost i budućnost. Vezu s prošlošću ostvaruje spominjajući kakav je položaj žena bio prije i kakvo je prije bilo mišljenje o kontracepciji. *To je bila dobra, ali duga borba.*³⁴ Također spominje odluke Kongresa, na inicijativu Anthony Comstocka, koji je zabranio sve što ima veze s kontrolom rađanja (prijevoz, uvoz i izvoz kontracepcije, članci i informacije koji govore o tome, liječnički savjeti ženama) i pokušaje ispravljanja te zabrane. Vezu s budućnosti Margaret ostvaruje rečenicama punima nade da će napokon sve biti kako treba, tj. da će žene moći planirati i kontrolirati brojnost svoje obitelji bez da itko u njih upire prstom. Ističe kako poteškoće i konfuzije prošlosti nestaju, sada

³³ <http://gos.sbc.edu/>, 18.9.2011.

³⁴ Ibid.

se napokon može gledati naprijed. Kaže kako se može predvidjeti što kontrola rađanja može učiniti za ženu danas i sutra.

Kompozicijski plan izlaganja – Prije govora Margaret Sanger nalazi se uvodna najava u kojoj je predstavljeno tko je ona i o čemu će govoriti u svom govoru. Rekla bih da ta uvodna najava istovremeno može biti i sam uvod Margaretinog govora koji je samim predstavljanjem govornice pobudio zanimanje kod slušatelja, te ih upoznao sa sadržajem govora. *Gospođa Sanger posvetila je svoj život problemima ženskog roda, a uspjeh koji je osvojila daje joj za pravo da govori o toj temi.*³⁵

Nakon te uvodne najave kreće sam govor. Margaret govor započinje stvarima iz prošlosti pa tako govori o Anthonyu Comstocku, na čiji je inicijativu Kongres prihvatio tzv. zakone o opsecnosti, kojima se zabranila upotreba pošte, i ostalih dobavljača za dostavu predmeta koji se smatraju opsecenima. U ovom slučaju riječ je o kontracepciji. No uz prijevoznike zabranjeno su i bilo kakvi članci i informacije koje se odnose na spriječavanje začeca te je liječnicima zabranjeno da daju bilo kakve informacije pacijenticama. Ističe da im je trebalo puno truda i vremena da se to ispravi. Na kraju su postigli to da je donesena presuda koja dopušta uvoz kontracepcijskih materijala koje doktori koriste u znanstvene svrhe i naglašava se kako nacrt zabrane nije bio spiječiti uvoz, prodaju ili prijevoz stvari koje bi se mogle iskoristiti u svrhu spašavanja života ili poticanja dobrobiti roditelja.

Nadalje, središnji dio govora govori o sadašnjosti i o dobrim stvarima za kontrolu rađanja. Ističe kako su napokon nestale poteškoće iz prošlosti, kako je žena prestala biti žrtva vlastite moći reprodukcije. Sada žena napokon smije dobiti sve informacije o kontracepciji jer se liječnici u bolnicama i klinikama više ne boje dijeliti ih.

Svoj govor završava govoreći o budućnosti; ona želi vidjeti kako će žena budućnosti biti oslobođena, sama birati majčinstvo, svoj život i svoju sreću. Naglašava kako je kontracepcija jedan do najvećih pokreta sadašnjosti i budućnosti i da će puno učiniti za djecu i žene budućnosti. Trebamo vjerovati i ići dalje.

³⁵ Ibid.

Stilski plan – Margaret Sanger je svoj govor³⁶ održala u prvom licu jednine i u prvom licu množine (*...na čijoj godišnjoj konvenciji sada govorim..., Mi danas možemo..., Možemo predvidjeti..., Neću danas govoriti...*) kako bih pokazala svoje mišljenje i ono čime se ona bavi, ali i kako bi pokazala da je uz žene kojima treba pomoć i da je i ona jedna od njih, da nije bolja od njih.

Iako je stil govora jednostavan, čije je obilježje rijetkost figura, ipak ih se može pronaći.

Tako Margaret upotrebljava metaforu (*One će voditi utrku do visina koju još ne možemo vidjeti.; Nagovorene za proizvodnju topovskog mesa za buduće ratove.*) Ova se, druga rečenica odnosi na one žene koje su bile natjerane da rađaju što više djece (topovskog mesa) kako bi Italija i Njemačka imale više vojnika za rat.), suprotnost (*...kako majčinstvo može biti stvar svjesnog i radosnog izbora, a ne stvar tragedije i prilike*), simbole (*topovsko meso*) i epitete (*topovsko meso*) kako bi prikazala kakav su žene položaj imale u povijesti, kako nisu imale pravo glasa niti pravo izbora. Osim toga prisutna je i antiteza riječi (*...majčinstvo može biti stvar svjesnog i radosnog izbora, a ne stvar tragedije i prilike.*) Margaret je ovakvim i sličnim rečenicama pokazala kakvo je njezino mišljenje o ženama. Ističe kako se zalaže za majčinstvo, ali da ono bude željeno i slobodno. Ona ne želi vjerovati da je jedini cilj ženina života to da bude majka. Žene koje ne žele biti majke, a moraju, postaju nezadovoljne i takvo svoje raspoloženje prenose na svoju obitelj, supruga i djecu.

Kako bi se što više približila slušateljima i s njima „uspostavila razgovor“ Margaret koristi figuru koja se zove komunikacija, u kojoj se obično traži pomoć publike, pristanka, savjet, dopuna...(*Kao što možda znate...*) iako govor i dalje ostaje monolog.

U govoru je vidljivo ponavljanje (*Tisuće pojedinaca i tisuće organizacija..., ...o vjerovanju ili o nevjerovanju, ili o zakonitostima, ili o krivim argumentima ili o mišljenjima., Kontroliramo naše vrijeme, naše želje, naše prihode, naše živote...,za veću sreću, za sigurnost, za mir.*) i anafora (*Nije više bilo potrebno dokazivati slučaj kontrole rađanja. Nije više bilo potrebno govoriti o vjerovanju ili o nevjerovanju, ili o zakonitostima, ili o krivim argumentima ili o mišljenjima., Mi kontroliramo naše automobile; kontroliramo toplinu...Kontroliramo naše vrijeme.*)

³⁶ Sve daljnje citate iz ovog govora navodila sam iz Ibid., pod 30.

Osim toga, Sanger koristi i figuru umetanja (*Posljednih sedam godina Nacionalni odbor za savezno zakonodavstvo o kontroli rađanja, kojem sam ja predsjednica, traži da se ovaj zakon izmjeni.*)

6.3.Lisa Bendall Anarhizam i feminizam

Lisa Bendall je iskusna i nagrađivana spisateljica i autorica knjiga. Piše za mnoge časopise i novine u Kanadi. Piše o raznim temama; pozornost posvećuje zdravlju, roditeljstvu, prirodi, vrtovima, psihologiji i društvenim temama.

Lisa je posebno stručna u pitanjima invaliditeta. Njezina knjiga *Nakon invaliditeta: vodič za nastavak života* i *Podizanje djece s posebnim potrebama*: kompletan vodič koji daje savjete kako živjeti s invaliditetom. Lisa je napravila mnoge pomake u ovom području.

Govor je održan na sastanku Anarhističkog foruma u Londonu, 5. veljače 1993.

Retorika govora Lise Bendall Anarhizam i feminizam

Glavna teza govora – *Za mene su anarhizam i feminizam u svojoj osnovi ista doktrina, s nekim manjim razlikama u naglašavanju pojedinih pitanja. Njihovi osnovni principi (kako ih ja razumijem) su slični, ako ne i identični. Oba pokreta se bave kreativnošću i slobodom, te iznose kritike kojima je cilj masovna rekonstrukcija društva.*³⁷ Lisa govori o svom viđenju anarhizma (smatra se anarhistkinjom zato jer smatra da je društvo prirodno i samoorganizirajuće i da ne

³⁷ <http://unutrasnjaemigracija.oneworldseepartner.org/?p=110>, 22.9.2011.

treba državu da bi se organiziralo) i feminizma (smatra se feministkinjom jer se zalaže za priznavanje žene kao ljudskog bića i da joj se daju sva prava kao i svim ljudskim bićima), s minimalnim osvrtom na ono što o tome misle teoretičari. Ona je iz svoje perspektive objasnila zašto se smatra anarhistkinjom, a zašto feministkinjom te postoji li odnos među ta dva pokreta, te ako postoji koji je.

Dio govora posvetila je ljudskim pravima jer je to ključno za njezina razmišljanja i o anarhizmu i o feminizmu. *Kršenje ljudskih prava u svim oblicima je ono što me istinski čini bijesnom i što me tjera na reakciju.*³⁸ Ona ističe da njezin koncept ljudskih prava proizlazi iz njenog viđenja što su to ljudi. Po njoj su ljudi vrlo kreativna bića, koji imaju potrebu razviti i pokazati tu svoju kreativnost.

Govorna vrsta – Kao i prethodna dva govora, i ovaj govor bih svrstala među političke govore. I Lisa Bendall je govor posvetila društvenom napretku kroz mišljenje o anarhizmu i feminizmu. To je vidljivo i kroz rečenicu u kojoj ona kaže kako se i anarhizam i feminizam bave kreativnošću i slobodom i da iznose kritike kojima je cilj masovna rekonstrukcija društva. Također kaže da je za seksizam krivo društvo jer je ona bazirano na dominaciji i hijerarhiji te da ga je potrebno promijeniti. Ona se kroz ljudska prava zalaže za promjenu društva. Smatra da su ljudska prava prava svake osobe da živi i razvija se onako kako ona želi.

Što se tiče stila govora, u ovom slučaju riječ je o kombinaciji jednostavnog i srednjeg stila, kakav i odgovara političkom govoru kakav je ovaj. U govoru se mogu pronaći figure kao što su retoričko pitanje, usporedbe, ponavljanje, anafora...

Lisa svoj govor pretežno temelji na sadašnjosti jer najviše iznosi svoje mišljenje o pojedinim stvarima (o feminizmu, anarhizmu, ljudskim pravima) tako da tu i nije potrebna upotreba prošlosti i budućnosti. Jedino gdje ostvaruje vezu s prošlosti je što se osvrće na ono što su poznati teoretičari i teoretičarke rekli o feminizmu i anarhizmu te u jednom dijelu spominje u kakvom su teškom položaju bile žene prije kad im se branilo da se školuju. Veza s budućnosti je vidljiva jedino u rečenicama u kojima Lisa naglašava da se borba treba nastaviti i da se društvo treba promijeniti. Ističe da je cilj feminizma stvoriti samoorganizirano društvo, koje je bazirano na slobodnim odnosima, a ne na dominaciji.

³⁸ Ibid.

Kompozicijski plan izlaganja – Govor Lise Bendall započinje uvodom koji se u ovom slučaju odnosi na upoznavanje publike sa sadržajem. *Dakle, ovdje sam večeras da bih govorila o anarhizmu i feminizmu...Dakle, sve to zvuči impresivno, međutim, nemam niti najmanju namjeru upuštati se u jedno takvo istraživanje*³⁹ Ovim i sličnim rečenicama Lisa kod publike budi zanimanje za ono o čemu će ona govoriti.

Središnji dio svog govora Lisa započinje pričom što je za nju anarhizam, a što feminizam te koja je njihova povezanost. Naglašava kako anarhizam prezire državu jer ona sputava slobodu i kreativnost pojedinca. Ona se zbog toga smatra anarhistkinjom jer smatra da se ljudi razvijaju kroz svoju slobodu i kreativnost. Feministkinja je iz istih razloga, smatra da žena u društvu treba imati drukčiju ulogu. Treba moći razvijati svoju slobodu, kreativnost, imati mogućnost obrazovanja, zaposlenja i uspjeha; na nju se treba gledati kao na svakog drugog člana društva.

Objašnjava zašto, ako i anarhizam i feminizam imaju iste ciljeve, žena nisu uključene samo u anarhizam. To je zbog toga što anarhizam najprije želi promjene u društvu, a nakon toga će popravljati položaj žena. One bi u tom slučaju trebale sjediti i čekati kada će doći njihovo vrijeme.

U zaključku svoga govora navodi da je bitno promijeniti društvo i njegovu strukturu. Bitno je jer seksizam postoji jer je društvo utemeljeno na principu dominacije i jer je njegova organizacija hijerarhijska. Ističe da je glavni cilj feminizma postići društvo utemeljeno na slobodnim odnosima, a ne na dominaciji. Trebamo stalno težiti promjeni društva i njezine strukture.

Stilski plan – Lisa Bendall je svoj govor⁴⁰ održala u prvom licu jednine (*...ovdje sam večeras..., Zašto se smatram feministkinjom?, Za mene su anarhizam i feminizam u svojoj osnovi ista doktrina...*) i u prvom licu množine (*Kreativnost je ono što nas definira kao ljudska bića..., ...kako bismo bili potpuni ljudi...*). Njezin govor je bio prikaz njezina mišljenja.

Kao što sam navela ranije stil govora je kombinacija jednostavnog i srednjeg stila što znači da se u govoru nalaze poneke figure kojima autorica upotpunjuje svoj govor. Figure koje se najčešće pojavljuju su sljedeće: retoričko pitanje (*Zašto seksizam uopće postoji?*), ponavljanje (*Svatko može složiti kombinaciju tih prava – **pravo** da te ne muče, **pravo** na slobodu govora i*

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Sve daljnje citate iz ovog govora navodila sam iz Ibid., pod 34.

izražavanja, **pravo na obrok itd.**) i anafora (**Zato jer vjerujem** da je ljudsko društvo prirodno i samoorganizirajuće, **zato jer vjerujem** da ljudi sebe čine ljudima kroz svoju slobodu i kreativnost (koju međusobno identificiram), **zato jer vjerujem** da sloboda...; **Postoji zato što je ovo društvo** bazirano na principu dominacije. **Postoji zato što je ovo društvo** organizirano hijerarhijski.). Kao i u prijašnjim govorima, i u govoru Lise figure imaju ulogu oblikovanja teksta, zadobivanja i uvjeravanja publike, iznošenje vlastitog mišljenja.

Osim navedenih figura pojavljuje se i eksklamacija (usklik) koju je autorica izabrala kako bi nešto posebno naglasila, u ovom slučaju sliku svijeta u kojem žena nije imala pravo na obrazovanje (*Kako frustrirajuće!; Kako je teško boriti se protiv toga, kada cijelo društvo prihvaća takav stav!; ili da je moguće čekati!*), anadiploza (*Moj koncept ljudskih prava proizlazi iz mog viđenja onoga što su ljudi. Ljudi su vrlo kreativna bića.*), umetanje (*Dakle, sve to zvuči impresivno, međutim, nemam niti najmanju namjeru upuštati se u jedno takvo istraživanje.; ...analizirajući njihov odnos (ili nedostatak odnosa)...*), antiteza riječi (*Uništavanje i stvaranje su isti trenutak.*) i antiteza rečenica (*Ne vjerujem da do promjena dolazi uništavanjem, pa tek onda stvaranjem.*)

Od sintaktičkih figura Lisa je koristila hiperbaton (*No, ako se žele udruživati, tada to čine žrtvujući dio svoje slobode, potpisujući ugovor međusobnog ograničavanja, podčinjavajući se vlasti, odnosno državi.*) i elipsu (*Opet, o svemu tome iz moje perspektive.*)

6.4. Audre Lorde *Što smo naučile iz šezdesetih*

Audre Lorde (1934. – 1992.) bila je karibijsko-američka spisateljica, pjesnikinja i aktivistica. Bila je aktivistica lezbijskog feminizma, pokreta koji se razvio u Sjevernoj Americi i Zapadnoj Europi 1970-ih i 1980-ih kao struja unutar feminizma koja se temeljila na tome da heteroseksualnost predstavlja jednu od institucija patrijarhata, te je žene, ako se žele osloboditi ugnjetavanja moraju odbaciti, odnosno prihvatiti lezbijstvo.

Također je bila i jedna od predstavnica crnog feminizma, koji tvrdi da su seksizam i rasizam nerazdvojivo povezani.

Govor je održan povodom vikenda posvećenom sjećanju na Malcolma X-a, na Sveučilištu Harvard, 1982. godine.

Retorika govora Audre Lorde *Što smo naučile iz šezdesetih*

Glavna teza govora – Teško je navesti jednu tezu ovoga govora jer Audre u njemu govori o puno bitnih stvari.

Ja bih navela jednu rečenicu koja, po mom mišljenju, najbolje opisuje govor:

*Šezdesetih godina ovog veka razni ljudi su od mene neprestano tražili da opravdam svoje postojanje i svoj rad, zato što sam žena, zato što sam lezbejka, zato što nisam separatistkinja ili zato što im je neki aspekt moje ličnosti neprihvatljiv*⁴¹ U Audreinu govoru najviše je riječ o pravima crnaca, o njihovom postojanju, borbi, uspjehu ili neuspjehu. Uz to veže i spominje Malcolma X-a, koji je bio poznati borac za prava crnaca te neke svoje ideje i mišljenja

⁴¹ Lorde, A., *Sisters outsider*. The Crossing RESS, 1986., str.182.

uspoređuje s njegovima. Ističe kako je Malcolm promijenio svoj stav prema ženama, iz negativnog u pozitivno. Nadalje, ona u govoru spominjući prava crnaca progovora o pravima žena i o pravima homoseksualaca. Ističe kako je bitno shvatiti da su svi ljudi jednaki u svojim pravima nebitno jesu li bijele ili crne boje kože, jesu li muškog ili ženskog spola, jesu li heteroseksualci ili homoseksualci. Tek kad shvatimo kako smo svi jednaki, tek onda će svijet biti bolji, tek onda će na njemu biti mjesta za sve nas, ma koliko različiti mi bili.

Govorna vrsta - I za ovaj govor, govor Audre Lorde, bih rekla da je politički jer je i njemu, kroz priznavanje prava crncima, ženama i homoseksualcima, cilj društveni boljitak. Audre je u govoru koncentrirana na zadobivanje povjerenja slušatelja, što i jest obilježje političkog govora. Ona na nekoliko mjesta uvjerava publiku koliko je potrebna borba za jednaka prava, koliko je svaki prisutni pojedinac bitan za tu borbu. *Svako od nas ovde prisutnih predstavlja kariku u toj povezanosti, počevši od donošenja zakona protiv siromaštva preko ubijanja homoseksualaca, spaljivanja sinagoga, nasilja na ulicama, nasilja nad ženama i oživljavanja nasilja nad crnačkim narodom.*⁴² Osim toga, moglo bi se reći da je govor i epideiktički, jer je takav govor najčešće pohvalni govor uz neke proslave, zdravice...Ovaj govor je izrečen povodom vikenda posvećenog sjećanju na Malcolma X-a. Audre Lorde u govoru piše o njegovu životu, idejama, stavovima i mišljenjima te ih i ona opravdava i prihvaća. *Malkolm X je bio značajna ličnost u presudnom periodu moga života.*⁴³

Što se tiče stila, riječ je o srednjem stilu koji je karakterističan za ovu vrstu govora. To znači da nije toliko ukrašen i slikovit, ali opet se u njemu pronalaze retoričke figure.

Govor Audre Lorde je pretežno baziran na prošlosti jer sve o čemu govori pripada prošlosti. Govor započinje pričom o Malcolmu X-u, o borbi crnaca i Martina Luthera Kinga u šezdesetim godinama o položaju crnih žena i homoseksualaca. Što se tiče sadašnjosti, prisutna je jer Audre govori o svojim teorijama i mišljenjima, svojoj ličnosti, svojoj osobnoj borbi i borbi svih prisutnih slušatelja.

⁴² Ibid.;str.177.

⁴³ Ibid.;str.170.

Kompozicijski plan izlaganja – Audre u svom govoru⁴⁴ nema uvoda, nego u govor ulazi naglim početkom čime povećava afektivnost. *Malcolm X je bio značajna ličnost u presudnom periodu mog života.* Cijeli govor je, zapravo, napisan u jednom dijelu, središnjem. Ja bih i taj dio podijelila na više dijelova od kojih prvi govori o Malcolmu X-u, njegovoj borbi, stavovima, mišljenjima i idejama.

U drugom dijelu govori o šezdesetim godinama, što je napravljeno i što su one značile za crnce. *Ako ima nešto što kao crnački narod možemo da naučimo iz šezdesetih..., One su bile vitalne godine za buđenje ponosa, ali i za pravljenje grešaka.* Objasnjava njihove teškoće, borbe i svakodnevni život. *Mi smo crnci koji žive u vremenu u kome je svest o namri da budemo poklani svuda oko nas.*

Treći dio je posvetila sebi, svome životu, svojoj ulozi majke, žene, crnkinje i lezbijke. *Neki aspekt moje ličnosti kao crnkinje, lezbejke i majke iz rasno mešovitoj braka, bio je garancija da će uzburkati svačije udobne predrasude o tome kakva bih ja trebala da budem.)* Zalagala se za to da svi ljudi budu jednaki, bili oni crni ili bijeli i da cijeli svijet ima jednu borbu, borbu za bolju budućnost. Osim toga, htjela je i izjednačiti muškarce sa ženama: *Mi smo žene koje pokušavaju da ispletu budućnost u zemlji u kojoj je Amandman o jednakim pravima za žene odbačen pod izgovorom da podriva zakonodavstvo.,* homoseksualce s heteroseksualcima: *Mi smo lezbejke i homoseksualci kojima se kao najočiglednijim metodama nove desnice, preti kastracijom, zatvorom i smrću na ulicama.*

I zadnji, četvrti dio je ponovno posvetila govoru o crncima. U ovom dijelu govori o tome što treba napraviti sada kada su prošle šezdesete. *Šezdesetih godina XX. veka, crnački je narod izgubio mnogo snage u međusobnoj borbi.* Ističe kako si ne smiju dopustiti da im se to dogodi ponovno u osamdesetima.

Iako sam rekla da Audre svoj govor nije oblikovala u uvod, središnji dio i zaključak, mogu se izdvojiti rečenice kojima je završila govor, a koje se ne mogu svrstati u središnje dijelove. Govor je završila rečenicama punim nade i vjere koje je prenijela svojoj publici i tako im htjela dati snage za daljnju borbu. *Imamo moć koju su nam podarili naši preci..*

⁴⁴ Sve daljnje citate iz ovog govora navodila sam iz Ibid., pod 40 str.170-184.

Stilski plan – Audre Lorde svoj je govor održala u prvom licu jednine kako bi pokazala svoje mišljenje i stav o Malcolm X-u, o crncima, ženama i lezbejkama (*Čitala sam o Malkolmu X...Počela sam više da se interesujem za Malkolma X*) i u prvom licu množine kako bi pokazala da je ona uz svoje ljude, svoje crnce, svoje žene i da su zajedno jači (*Mi se moramo boriti..., Bili smo spremni za napad..., Mi smo moćni zato što smo preživjeli..., Mi smo žene...Mi smo crnci...*). Kako je govor u jednu ruku epideiktiki, a u drugu politički, u njemu se može prinaći dosta figura.

Audre za jači dojam svoga govora koristi metaforu (*...ali ja sam bila među onima koji Malkomov glas nisu zaista čuli dok ga smrt nije pojačala.; Veliki dio ovog što vam danas govorim rođeno je iz njegovih reči.; Tako sam naučila da ću, ako ja sama sebe ne definišem, biti samlevena u tuđim fantazijama o meni i živa pojedena.*) ponavljanje (*Ne zato **da bismo** osudili tu viziju već **da bismo** je izmijenili, **da bismo** izgradili obrasce za moguću budućnost i **da bismo** svoju jarost...Kao da svi na kraju krajeva ne možemo biti **previše** crnci, **previše** belci, **previše** muškarci, **previše** žene.) i anafora (*Počeo je sa sve većim poštovanjem...Počeo je da ispituje...; Borbenost više ne podrazumeva...Borbenost znači aktivno se zalagati...Borbenost znači obavljati...Borbenost podrazumeva znanje...Borbenost podrazumeva borbu...).**

Osim navedenih figura koristi i retoričko pitanje s kojim na neki način publiku uključuje u svoj govor, navodi ih na zanimanje za sadržaja govora (*Možemo li mi sebi zaista i dalje dopuštati da se borimo jedni protiv drugih?; Da li ćemo u međuvremenu odložiti našu budućnost?;)* Osim retoričkog pitanja, za uspostavljanje odnosa s publikom, Audre koristi i figuru komunikacije, figuru kojom ona uspostavlja odnos s publikom (*...i nasljednica Malkolma i njegove tradicije i radim svoj posao, a svaku od nas prisutnih večeras ovde njegov duh kroz moja usta pita: Dali vi radite svoj?; Da li itko od ovde prisutnih može sebi da dopusti da veruje da borba za oslobođenje može biti isključivo i posebno pravo neke posebne rase ili pola, ili starosnog doba, ili vere, ili polnosti, ili klase?; Pitam se, a pitam i svakog od vas ponaosob...).*

Osim navedenih figura Audre koristi antitezu riječi (*Odgovor na hladnoću je toplota, odgovor na glad je hrana.*) i antitezu rečenica (*Ovo su bile vitalne godine za buđenje ponosa, ali i za pravljenje grešaka*) kako bi što bolje istaknula suprotstavljene riječi. Nadalje, Audre koristi i antimetabolu ili opreku dviju usporednih rečenica. (*Mi znamo kako je to kad vas drugi lažu, a znamo i koliko je važno da ne lažemo sami sebe.; ...,mi nismo odgovorni za tlačenje koje se vrši nad nama, ali moramo biti odgovorni za naše oslobođenje.*)

Osim navedenih figura misli Audre koristi i umetanje (*Ako želimo da sprečimo da ogromna, naa suprostavljena, sila stvori lažnu hijerarhiju tlačenja...; Mi smo lezbejke i hooseksualci kojima se, kao najočiglednijim metodama nove desnice, preti kastracijom, zatvorom i smeću na ulicama.*)

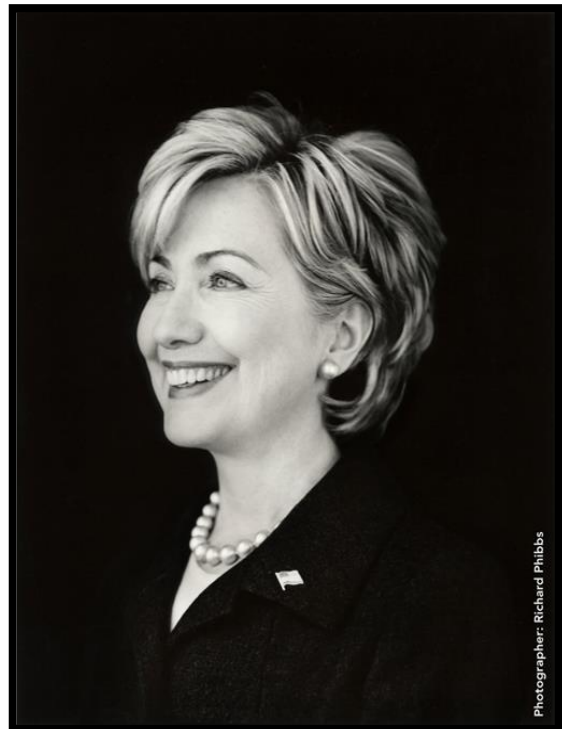
Sljedeći govor je govor Hillary Rodham Clinton, koja se ne može svrstati među feministice u pravom smislu riječi. Ona je u prvom redu bila žena američkog predsjednika i američka političarka, ali se zalagala i za prava žena i za izjednačavanje ženskih prava s ljudskim pravima. Upravo zbog toga je obrađen i njezin govor.

6.5. Hillary Rodham Clinton *Ženska prava su ljudska prava*

Hillary Clinton (rođena 1947.) američka je političarka i književnica. Odvjetnica je i supruga bivšeg predsjednika Sjedinjenih Američkih Država, Billa Clintona. Kada se Bill prvi puta kandidirao za predsjednika 1992. godine, ona je postala simbol promijenjene uloge i statusa žene u američkom društvu.

Dok je bila prva dama Amerike zalagala se za demokraciju, vjersku toleranciju i ljudska prava. Osim toga, zauzimala se za program zdravstvenog osiguranja djece za milijune radničkih obitelji.

Preuzevši senatorsku dužnost 2000. godine, postala je prva žena u nekom federalnom tijelu vlasti koja zastupa Sjedinjene Američke Države. Kao senatorica zalagala se za financijski sustav koji će i svim ljudima omogućiti povoljne kredite, porezne obveznice malim poduzetnicima, nove tehnologije koje će zadržati mlade ljude i mlade obitelji u New Yorku. S Bill Clintonom aktivno je sudjelovala u mirovnim procesima u Sjevernoj Irskoj, na Bliskom Istoku i na području bivše Jugoslavije.

Predsjednik Barack Obama ju je 1. prosinca 2008. nominirao za mjesto državne tajnice (ministrice vanjskih poslova), a 21. siječnja 2009. Senat ju je potvrdio glasanjem.

Hillary Rodham Clinton govor, koji ću obrađivati, održala je 5. rujna 1995. u Pekingu, na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama

Retorika govora Hillary Clinton *Ženska prava su ljudska prava*

Glavna teza govora – Iz samog naslova govora *Ženska prava su ljudska prava* lako je naslutiti o čemu je riječ u govoru. Hillary govori o ženama i njihovim pravima. *Ono što učimo po cijelom svijetu je da ako su žene zdrave i obrazovane, njihove obitelji će procvasti. Ako su žene slobodne od nasilja, njihove obitelji će procvasti. Ako žene imaju priliku raditi i zaraditi kao punopravni i jednaki partneri u društvu, njihove obitelji će procvasti.*⁴⁵ Hillary se zalagala da žene dobiju svoja prava u obitelji, obrazovanju, zapošljavanju, javnom životu... Navodi da je cilj njezina govora da žene i djevojčice u budućnosti dobiju dostojanstvo i poštovanje i da na taj način poboljšaju svoje živote, obitelji, ali i cijelu državu. Vrijeme je da se ženska prava smatraju ljudskim pravima, da ih se više ne gleda odvojeno. Vrijeme je da se čuju glasovi žena, da se ženskoj djeci ne uskraćuje hrana, ili da ih se ne prodaje u ropstvo prostitucije ili da ih se polije benzinom jer je njihov miraz premali. Jer kao što Hillary tvrdi da su i ženska prava ljudska prava. Obitelji su ključ uspjeha država, a majke i žene su ključ uspjeha obitelji. Dok su one manje hranjene, izrabljivane, neškolorane obitelji i države ne mogu uspjeti i napredovati. Hillary se zalaže da se o svakom dječaku i o svakoj djevojčici brinu jednako i da svaka obitelj ima nade za jaku i stabilnu budućnost.

Govorna vrsta – Kao i prethodna četiri govora, i ovaj je politički govor jer je i njemu cilj društveni napredak. Hillary je to jasno pokazala kad je rekla da države mogu uspjeti tek ako u njoj žive uspješne obitelji, a uspješne obitelji mogu postojati tek ako žene imaju jednaka prava kao i muškarci. Uz to, ona je bila supruga američkog predsjednika pa je jasno da se zalagala za

⁴⁵ Ibid., pod 30

društveni napredak i boljitak. Osim toga, po njezinu mišljenju žene imaju puno pravo sudjelovati u društvenom i političkom životu svojih zemalja.

Što se tiče stila govora, on je jednostavan što znači da nije krcat figurama.

Hillary svoj govor bazira na sadašnjosti, spominjući neke bitne trenutke iz prošlosti i neke koji bi se trebali dogoditi u budućnosti. Korištenje sadašnjeg vremena može se potvrditi u rečenicama u kojima ona govori o sadašnjem stanju žena u Americi, ali i u drugim državama i rečenicama u kojima ona izražava svoje mišljenje o ženama, majkama i obiteljima.

Što se tiče prošlosti, vezu s njom uspostavlja kada govori o ružnim stvarima koje su se događale djevojčicama i ženama jer su bile žene (zbog toga su bile izglednive, ubijane, zatvarane, sliovane...)

A vezu s budućnosti uspostavlja rečenicama u kojima se očituje njezina nada u bolje sutra za sve žene svijeta. Poziva ih sve da Konferencija bude poziv svima, i ženama i muškarcima, da se pokrenu i da napokon žive u svijetu koji obiluje mirom i zajedništvom.

Kompozicijski plan izlaganja - Hillaryin govor ima uvod, točnije ima dio koji se naziva zadobivanje naklonosti. To je dio u kojem se ona zahvaljuje osobama koje su zaslužne što ona ima čast održati svoj govor i što su joj omogućili da bude dio Četvrte svjetske konferencije o ženama. Poslije toga ne pronalazim dijelove u kojima publiku upoznaje sa sadržajem nego odmah kreće u srž problema.

Središnji dio ne bih dijelila na manje dijelove jer je u cijelom riječ o istoj stvari, o ženskim i ljudskim pravima. Najprije govori o potrebi da se sve žene ujedine te nakon toga govori o sebi, svojim zaključcima i mišljenjima. Opisala je u kojim zemljama je sve bile i kakve je žene i njihove životne priče vidjela i doživjela (majke i žene Indonezije, Danske, Južne Afrike, Indije, Bangladeša). Ističe kako je najveći izazov ove konferencije dati glas svim ženama, onima za koje se zna, ali i onima koje su ostale nezapažene, onima čije se riječi do sada nisu mogle čuti.

Što se tiče tog središnjeg dijela, on se sastoji, većinom, od kazivanja i dokazivanja. Ona je svoje tvrdnje dokazivala subjektivnim dokazima, dakle svojim vlastitim navodima, mišljenjima i usporedbama. Naprimjer, ona ističe kako kršenje ženskih prava mora prestati, kako djevojčice više ne bi smjele biti ubijane, silovane, gladne kao što su bile prije. Iako svi znamo da je to bilo tako, ona to navodi kao svoj dokaz jer ga ne parafrazira.

Zaključak njezina govora sastoji se od dva dijela: poziva i efektnog završetka. Ona poziva sve žene, ali i muškarce da ta Konferencija bude svima poziv na djelovanje, na popravljavanje svijeta da napokon postane mirno mjesto u kojem će se svi osjećati poželjno i zaštićeno.

Što se tiče efektnog završetka, ona ga postiže rečenicom: *Božji blagoslov na vas, vaš rad i sve koji će imati koristi o njega.*⁴⁶. I na kraju se zahvaljuje.

Stilski plan – Hillary govori u prvom licu jednine na samom početku govora kada zahvaljuje što ima čast govoriti na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama i kada govori o svojim doživljajima, putovanjima i iskustvima. Kada govori o borbi za ženska prava, ona govori u prvom licu množine kako bi pokazala da je ista kao i sve žene koje ju slušaju, bile one obične radnice ili školovane žene, siromašne ili bogate, same ili s obitelji...⁴⁷

Kao što sam rekla, stil govora je jednostavan, ali se ipak mogu pronaći neke stilske figure. I u ovom govoru se pojavljuje retoričko pitanje kako bi se pojačao izraz (*Nije li se, nakon ženske konferencije u Nairobiju prije deset godina, svijet fokusirao po prvi put na krizu obiteljskog nasilja?*).⁴⁸ Osim retoričkog pitanja, od figura misli se još pojavljuju umetanje (*Vjerujem da, uoči novog milenija, vrijeme je za prekid naše šutnje.; Međunarodna zajednica je davno priznala – i nedavno potvrdila u Beču – da oboje, i žene i muškarci imaju pravo na izbor i zaštitu osobnih sloboda...*)i nabranje (*U ovom trenutku, dok sjedimo ovdje, žene širom svijeta rađaju, podižu djecu, kuhaju obroke, peru odjeću, čiste kuće, sade usjeve, rade na zbirnim linijama, vode tvrte i vode zemlje.*)

Kao i u svakom govoru koji sam obrađivala, tako i u ovom pronalazim ponavljanje (*Zato svaka žena, svaki čovjek, svako dijete, svaka obitelj i svaki narod na našem planetu ima udjela u raspravi koja se odvija ovdje.; Kao Amerikanka, želim govoriti za žene u mojoj vlastitoj zemlji – žene koje su podizale djecu na minimalnoj plaći, žene koje si ne mogu priuštiti zdravstenu zaštitu ili skrb za djecu, žene čiji su životi ugroženi od nasilja...; Govoreći s vama danas, ja govorim za njih, baš kao što svatko od nas govori za žene širom svijeta kojima je uskraćena prilika da idu u školu, ili posjetiti liječnika, ili da posjeduju vlastitu imovinu, ili da imaju što reći o smjreu*

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Sve daljnje citate iz ovog govora navodila sam iz Ibid., pod 30.

njihovih života...), anaforu (*To je kršenje ljudskih prava kad se djeci uskraćuje hrana...; To je kršenje ljudskih prava kad se žene i djevojke prodaju u ropstvo prostitucije.; To je kršenje ljudskih prava kad su žene dozirane benzinom.; To je kršenje ljudskih prava kad su žene silovane...; To je kršenje ljudskih prava kad je vodeći uzrok smrti...; To je kršenje ljudskih prava kad su mlade djevojke...; To je kršenje ljudskih prava kad je ženama...*), simploku (Ono što učimo u cijelom svijetu je: **ako su žene** obrazovane i zdrave, **njihove obitelji će procvasti. Ako su žene** slobodne od nasilja, **njihove obitelji će procvasti.; Žene čine više od polovice...Žene čine 70 %...Žene su primarne paziteljice...)**

7. Zaključak

Temu za diplomski rad izabrala sam jer sam znala što je to feminizam, ali me zanimalo nešto više o tome. Zanimalo me odakle sam naziv, kada je nastao kao pokret te što su njegove predstavnice tražile, koje su im bile metode te jesu li to i dobile. Ovaj rad prikazuje sve to. Počevši od definicije feminizma, pa preko svih predstavnica i njihovih borbi do krajnjih rezultata, tj. do dobivanja onoga što su htjele. Borile su se za jednaka prava kao i muškarci, istupanje u javnost, tj. „izlazak iz obitelji“, jednake plaće za jednako radno mjesto, no neke su otišle predaleko pa su zahtjevale da pobačaj postane žensko pravo, braneći se time da žena ima pravo izabrati kada će i hoće li uopće biti majka. Nitko, pa ni majke, nemaju pravo birati smrt umjesto života i prekinuti nečiji život da bi one bile „oslobođene“. Upravo o takvim ženama govori poglavlje koje je naslovljeno *Jesu li feministice arhitektice Kulture smrti?* Jesu li žene koje su spremne i sposobne pobaciti dijete samo da bi one ostale slobodne graditeljice takve jedne kulture? Na ovo pitanje svatko treba imati svoj odgovor i svoje mišljenje. Moje je da jesu, da grade nešto protivno životu, protivno čovjeku, protivno djetetu.

Govori žena koje su se zalagale za žene i njihovo pravo obrađeni su u ovom radu. Birala sam raznovrsne govore, govor o pobačaju kao ženskom izbornom pravu, o ženinom pravu na korištenje kontracepcije, o povezanosti anarhizma i feminizma, o pravu crnaca i homoseksualaca, o izjednačavanju ženskih s ljudskim pravima. U svakom od njih sam pokušala objasniti koja im je misao vodilja, tj. koja je teza govora, zatim koja je to vrsta govora, kakva im je kompozicija te kakav je stil govora.

Nakon što sam pročitala i obradila svih pet govora, došla sam do zaključka da su sve autorice imale skoro jednake načine kako uvjeriti i pridobiti publiku. Sve su govorile u prvom licu jednine, ali u u prvom licu množine kako bi pokazale da su one jednake kao i njihove slušateljice. Neke od njih su imale uvod kako bi objasnile o čemu će biti riječ, dok su neke u govor ulazile naglo, bez uvoda. Oba načina su dobra za pridobivanje publike, u prvom načinu publika čuje o čemu je riječ i na taj način se stvori zanimanje za ono što slijedi, dok u drugom načinu publiku na zanimanje potakne takav nagli ulazak u samu srž govora. Niti jedan govor nije bio prenakićen figurama, ali su ih opet imali. Autorice su publiku navodile na slušanje i pridobivale njihovu naklonost najčešće retoričkim pitanjima, ponavljanjima, anaforama, metaforama, ali i usporedbama, umetanjima, antitezama, elipsama itd.

8. Popis literature

- de Marco, Donald; Wiker, Benjamin, *Arhitekti kulture smrti*. Verbum, Split, 2007.
- Anić, Šime; Domović, Želimir; Klaić, Nikola, *Rječnik stranih riječi*. Sani-plus, Zagreb, 2002.
- *Feministkinje pod paljbom, Razmjene među ratnim zonama*. Suurednice: de Alwis, Malathi; Giles, Wenona; Klein, Edith; Silva, Neluka, Savjetodavne urednice: Knežević, Đurđa; Korac, Maja; Papić, Žarana, Ženska infoteka, Zagreb, 2004.
- Jurič, Marko, *Feminizam u Hrvatskoj*. Dan d.o.o., Zagreb, 2004.
- *Kategorički feminizam*. Urednice: Čakaradić, Ankica; Jelušić, Ana; Majić, Danijela; Rtoković, Tanja, Centar za ženske studije, Zagreb, 2007.
- Lorde, Audre, *Sisters outsider, The Crossing RESS*, 1986.
- *Pojmovnik ženske terminologije*. Priredile: Damjanović, Sunčica; Džaja Vrban, Nada; Tarbuk Popovac, Bosiljka, Ženska infoteka, Zagreb, 2000.
- Skupina autora, *Glasoviti govori*. Naklada Zadro, Zagreb, 1999.
- Škarić, Ivo, *Temeljci suvremenog govorništva*. Školska knjiga, Zagreb, 2000.
- *Žene u Hrvatskoj; Ženska i kulturna povijest*. Priredila: Andrea Feldman, Institut „Vlado Gotovac“, Ženska infoteka, Zagreb, 2004.
- Watkins, Susan Alice; Rueda, Marisa; Rodriguez, Marta, *Feminizam za početnike*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2002.
- Wollstonecraft, Marry, *Obrana ženskih prava*. Ženska infoteka, Zagreb, 1999.
- <http://www.differentia-nis.org/teorija/poreklo-i-razvoj-feminizma>, 30.8.2011.
- http://hr.wikipedia.org/wiki/Pravo_glasa_%C5%BEena_u_Ujedinjenom_Kraljevstvu, 30.8.2011.
- http://www.openbool.ba/izraz/no12/12_index.htm, 1.9.2011.
- <http://www.books.hr/specials/294>, 2.9.2011.

- http://hr.wikipedia.org/wiki/Radikalni_feminizam, 2.9.2011.
- http://sh.wikipedia.org/wiki/Feminizam_drugog_vala, 5.9.2011.
- http://sh.wikipedia.org/wiki/Feminizam_tre%C4%87eg_vala, 6.9.2011.
- http://hr.wikipedia.org/wiki/Queer_teorija, 6.9.2011.
- <http://sh.wikipedia.org/wiki/%C5%BDenizam>, 6.9.2011.
- <http://gos.sbc.edu/>, 10.9.2011.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Betty_Friedan, 10.9.2011.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Margaret_Sanger, 16.9.2011.
- <http://unutrasnjaemigracija.oneworldseepartner.org/?p=110>, 22.9.2011.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Audre_Lorde, 25.9.2011.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Hillary_Rodham_Clinton, 28.9.2011.
- <http://www.radiosarajevo.ba/novost/40689/u-slavu-slucajne-ikone-feminizma>, 4.10.2011.
- http://www.google.hr/imgres?q=we+can+do+it+poster+black+and+white&hl=hr&biw=1024&bih=590&tbm=isch&tbnid=1Zpwnt4R4cab0M:&imgrefurl=http://www.rosietheriveterphotos.com/details/photo/37+we+can+do+it+rosie+the+riveter+in+black+and+white.html&docid=oPi1wpdXEt_JM&w=348&h=450&ei=p_OOTpbJBe_24QTP9LC2AQ&zoom=1&iact=rc&dur=350&page=1&tbnh=124&tbnw=96&start=0&ndsp=18&ved=1t:429,r:0,s:0&tx=46&ty=84, 4.10.2011.

